

Ontwerpen toekomstbestendig multifunctioneel bedrijf

Rapportage 1^e fase

stelsysteem

innovatie

multifunctioneel

Ontwerpen toekomstbestendig multifunctioneel bedrijf

Verslag 1^e fase

Auteurs:

D. de Jong, A. Visser, M. Schoutsen, E. Veen
(Praktijkonderzoek Plant & Omgeving, onderdeel van Wageningen UR)

B. Bos, R. Ferwerda, B. Bremmer
(Livestock Research, onderdeel van Wageningen UR)

© 2011 Wageningen, Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO) onderzoeksinstituut Praktijkonderzoek Plant & Omgeving. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van DLO.

Voor nadere informatie gelieve contact op te nemen met: DLO in het bijzonder onderzoeksinstituut Praktijkonderzoek Plant & Omgeving, Business Unit Akkerbouw, Groene ruimte en Vollegrondsgroenten.

DLO is niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij gebruik van gegevens uit deze uitgave.

PPO Publicatienr. 427

Het project 'Ontwerpen toekomstbestendig multifunctioneel bedrijf' wordt uitgevoerd in het kader van het beleidsondersteunend onderzoeksprogramma 'Landbouw in zijn Maatschappelijke Omgeving'. Dit onderzoeksprogramma wordt gefinancierd door het ministerie van EL&I

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Projectnummer: 3250203311

Praktijkonderzoek Plant & Omgeving, onderdeel van Wageningen UR Business Unit Akkerbouw, Groene Ruimte en Vollegrondsgroenten

Adres : Edelhertweg 1, 8219 PH Lelystad
: Postbus 430, 8200 AK Lelystad
Tel. : 0320 - 291 111
Fax : 0320 - 230 479
E-mail : info.ppo@wur.nl
Internet : www.ppo.wur.nl

Inhoudsopgave

	Pagina
1 INLEIDING.....	6
2 KNELPUNTEN IN DE MULTIFUNCTIONELE LANDBOUW.....	8
2.1 Werkwijze	8
2.2 Resultaten.....	8
2.3 Reeds toegepaste oplossingen.....	10
3 CREATIEVE – EN ONTWERPSESSIES	14
3.1 Werkwijze	14
3.2 Creatieve sessie Dierziekten en publiek.....	14
3.3 Creatieve sessie Verkeer en Inpassing in het landschap.....	23
3.4 Ontwerpsessie	30
4 TERUGKOPPELING NAAR ONDERNEMERS.....	36
5 EVALUATIE MET ONDERNEMERS.....	38
LITERATUUR.....	40
BIJLAGE 1 GERAADPLEEGDE PERSONEN T.B.V. KNELPUNTENANALYSE	42
BIJLAGE 2 DEELNEMERS CREATIEVE- EN ONTWERPSESSIES	43
BIJLAGE 3 DEELNEMERS BIJEENKOMST MULTIFUNCTIONELE ONDERNEMERS D.D. 4 JULI 2011.....	44
BIJLAGE 4 UITKOMSTEN CREATIEVE WORKSHOP: VOORKOMEN DAT BEZOEKERS ZIEK WORDEN	45
BIJLAGE 5 UITKOMSTEN CREATIEVE WORKSHOP: MOGELIJKE BEDRIJFSSLUITING	51
BIJLAGE 6 UITKOMSTEN CREATIEVE WORKSHOP: VERKEER	55
BIJLAGE 7 UITKOMSTEN CREATIEVE WORKSHOP: LANDSCHAPPELIJKE INPASSING	61
BIJLAGE 8 OPLOSSINGENDIAGRAM ONTWERPBAAR.....	67
BIJLAGE 9 OPLOSSINGENDIAGRAM MINDER ONTWERPBAAR	69

1 Inleiding

De multifunctionele agrarische sector groeit, ook relatief gezien ten opzichte van de rest van de agrarische bedrijven. De multifunctionele sector wordt dus manifester en zal over 15-20 jaar naar 30% van de gehele landbouwsector groeien (nu 13%, vooral natuurbeheer). De potentie is erg groot, de markt is er. Uitdaging is om kansen te pakken en producten en diensten te leveren die beklijven. De multifunctionele sector is niet alleen leuk voor 'even erbij', maar is een op zich staande sector binnen de landbouw. Er zijn wel allerlei vragen als je nadenkt over de toekomst van de multifunctionele landbouwsector. Denk aan het uitbreken van dierziektes op een bedrijf dat publiek ontvangt, de overname van bedrijven door een volgende generatie of incidenten met bijvoorbeeld de gezondheid van bezoekers. Deze negatieve bedreigingen kan je omzetten in kansen; hoe kan je een bedreiging tegemoet treden zodat je klaar bent voor de toekomst? En kan je hier een ontwerp voor maken om de bedreigingen de baas te zijn?

Deze vragen liggen ten grondslag aan het tot stand komen van dit project. In dit project werken we aan nieuwe ontwerpen voor de multifunctionele bedrijven van de toekomst. Voor een verdere ontwikkeling en professionalisering van de sector is het belangrijk dat bedrijven zich blijven vernieuwen en ontwikkelen. Dat betekent dat mogelijke knelpunten – die daarin belemmerend kunnen zijn - moeten worden geïdentificeerd en opgelost. Doel van dit project is om die knelpunten met behulp van creatieve sessies en slim ontwerpen op te lossen.

Dit document is een tussenrapportage, waarin de huidige stand van zaken – uitgevoerde stappen in het proces, tussenresultaten - van het project wordt weergegeven. Het project wordt uitgevoerd door Wageningen UR, specifiek de onderdelen Praktijkonderzoek Plant & Omgeving en Livestock Research.

In het project zijn op dit moment twee fasen geïdentificeerd. De eerste fase van dit project wordt beschreven in deze rapportage. In deze fase staan de knelpuntenanalyse en creatieve en ontwerp sessies centraal rondom één multifunctioneel bedrijf. Dit bedrijf is een bezoekboerderij. In de tweede fase van dit project worden de resultaten vanuit de creatieve sessies opnieuw gebruikt om te werken aan een aantal ontwerpen van andere typen multifunctionele bedrijven. Hierbij wordt gedacht aan de zorgboerderij, de logeerboerderij en de kinderopvangboerderij.

In deze rapportage komen eerst de resultaten uit de knelpuntenanalyse in de multifunctionele sector aan bod en worden reeds bestaande oplossingen weergegeven. Hoofdstuk 3 bevat de resultaten van de twee creatieve sessies waarin naar aanvullende, ontwerpgerichte oplossingsrichtingen is gezocht. Deze 'nieuwe' oplossingen zijn gebruikt in de ontwerpsessie. De resultaten van deze sessies zijn gedeeld met een groep multifunctionele ondernemers in een bijeenkomst. Doel van deze bijeenkomst is om te controleren of we met de juiste knelpunten aan het werk zijn en of we werken aan toepasbare oplossingen.

2 Knelpunten in de multifunctionele landbouw

2.1 Werkwijze

Er zijn verschillende methoden gebruikt om mogelijke knelpunten die de groei en ontwikkeling van de multifunctionele sector in de weg kunnen staan te identificeren. Ten eerste zijn de onderzoekers in (telefonisch) gesprek gegaan met een aantal experts op het gebied van de multifunctionele landbouw (voor een overzicht van geïnterviewde personen, zie bijlage 1). Deze interviewronde heeft geleid tot een vijftal hoofdknelpunten. Onder hoofdknelpunten wordt verstaan 'knelpunten waarvan de oplossing in de inrichting en/of het ontwerpen van het toekomstige multifunctionele bedrijf zou kunnen liggen'. Knelpunten die buiten de invloedssfeer van inrichting of slim ontwerp liggen, bijvoorbeeld op het gebied van ruimtelijke ordening, zijn daarom buiten beschouwing gelaten. Na het benoemen van de knelpunten is gezocht naar bestaande oplossingsrichtingen voor deze knelpunten door middel van interviews, een internet zoektocht en een desk studie (geraadpleegde personen staan genoemd in bijlage 1; voor een overzicht van geraadpleegde websites en literatuur, zie de literatuurlijst). Overigens moet hierbij worden opgemerkt dat de opsomming van oplossingsrichtingen niet uitputtend is. Er is geprobeerd een zo volledig mogelijk beeld te schetsen van oplossingen die in de praktijk reeds zijn toegepast op multifunctionele bedrijven in Nederland.

2.2 Resultaten

Uit de knelpuntenanalyse zijn de volgende vijf hoofdknelpunten - waarvan de oplossingsrichting in slim ontwerp of inrichting kan liggen - naar voren gekomen:

1. Dierziekten en publieksfunctie
2. Inpassing in het landschap
3. Inrichting bedrijf (flexibiliteit)/ inspelen op marktveranderingen
4. Scheiding privé en werk
5. Verkeer/ fysieke bereikbaarheid

Bovengenoemde knelpunten worden hieronder nader toegelicht, met hierin een verduidelijking in welke mate het knelpunt een probleem vormt voor de multifunctionele ondernemer en in hoeverre het een specifiek knelpunt is van de multifunctionele sector (en dus minder voor andere agrarische bedrijven zal gelden).

Dierziekten en publieksfunctie

Veel multifunctionele boerderijen hebben een publieksfunctie. Op deze bedrijven worden vaak dieren gehouden. Bezoekers, zorgcliënten of kinderen komen in aanraking met deze dieren, bijvoorbeeld door het aaien of verzorgen. Vanzelfsprekend kan dat problemen opleveren wanneer dierziekten uitbreken. Dit knelpunt geldt daarom specifiek voor de multifunctionele sector.

Mochten dierziekten uitbreken, dan gelden bijzondere verplichtingen voor de ondernemer, bijvoorbeeld wat betreft registratie. In ernstige gevallen kan de uitbraak van dierziekten (bijvoorbeeld MKZ of vogelgriep) leiden tot het 'op slot' gaan van bedrijven. Sinds de Q-koorts bij geiten is er daarnaast veel aandacht voor de effecten van dierziekten op mensen (zoönosen). Wanneer het bedrijf op slot gaat, loopt de multifunctionele ondernemer inkomsten mis en kan het voortbestaan van het bedrijf in gevaar komen. Maar daarnaast heeft de multifunctionele ondernemer ook een (maatschappelijke) verantwoordelijkheid om veiligheid te bieden voor bezoekers. Het multifunctionele bedrijf kan bestaan door de maatschappij diensten te leveren, dus de multifunctionele ondernemer zal iets moeten doen om de veiligheid te garanderen of in ieder geval eerlijk moeten zijn in de communicatie en aangeven waar mensen een eigen verantwoordelijkheid hebben.

De vraag is: hoe kan een bedrijf door middel van slim ontwerp of inrichting omgaan met risico's op het gebied van dierziekten?

Inpassing in het landschap

Doordat boeren inspelen op nieuwe behoeften vanuit de maatschappij en nieuwe diensten aanbieden, verandert het landschap. Vanuit diverse belangen - die van de agrarische sector, burgers en gemeenten - wordt kritisch gekeken naar de inpasbaarheid van deze ondernemingen in het landschap.

Hoewel de verandering van het landschap voor zowel multifunctionele bedrijven als overige plattelandsondernemingen en traditioneel agrarische bedrijven geldt, presenteert een multifunctioneel landbouwbedrijf zich vaak nadrukkelijk(er) naar buiten en is deze anders ingericht dan een traditioneel agrarisch bedrijf. Multifunctionele ondernemers zijn daarnaast vaak bewust bezig met de instandhouding van het cultuurlandschap. Veel multifunctionele ondernemers ervaren daarom dit knelpunt.

De vraag is: welke mogelijkheden zijn er voor landschappelijke inpassing van multifunctionele bedrijven?

Inrichting bedrijf (flexibiliteit)/ inspelen op marktveranderingen

De multifunctionele landbouw is tot op heden vooral aanbodgericht geweest. Deze aanpak was lonend, omdat de ontwikkelingen van producten en diensten nog aan het begin stonden en de markt nog niet verder ontwikkeld was. Nu wordt de vraag van klanten echter steeds bepalender voor het bedrijf. Het wordt voor ondernemers dus steeds belangrijker om in te spelen op marktveranderingen. Hoewel dit in principe geldt voor elke ondernemer, vraagt het extra aandacht op een multifunctioneel bedrijf omdat die zich richt op andere – vaak nieuwe - producten en diensten zodat meer specifiek moet worden aangesloten bij bepaalde doelgroepen en hun wensen. Het multifunctionele bedrijf is qua inrichting echter weinig flexibel.

De vraag is: hoe kan een bedrijf slim worden ingericht zodat beter kan worden ingespeeld op marktveranderingen?

Scheiding privé en werk

Agrarische bedrijven zijn vaak gezinsbedrijven. De bedrijfstak wordt uitgeoefend op de plek waar het gezin ook woont. Dit is een aandachtspunt voor ondernemers, omdat het invloed heeft op de gezinssituatie.

Door de publieksfunctie van het multifunctionele agrarische bedrijf lopen er soms de hele dag door mensen op het erf. Het kan dan lastig zijn om werk en privé te scheiden, en ook om als ondernemer grenzen aan te geven. Vaak is het ook een ontdekkingsproces: pas als de multifunctionele tak volop in bedrijf is komt men er achter wat het betekent om frequent of constant mensen op het erf te ontvangen. Maar het is ook de vraag hoe professioneel het bedrijf overkomt wanneer bezoekers bijvoorbeeld door het woonhuis moeten om van het toilet gebruik te maken.

De vraag is: hoe kan de ondernemer door een slimme inrichting of ontwerp rekening houden met de scheiding van werk en privé?

Verkeer/ fysieke bereikbaarheid

Bij diverse vormen van multifunctionele landbouw (bijvoorbeeld agrarische kinderopvang of recreatie- en horeca-activiteiten) kunnen het aantal vervoersbewegingen aanzienlijk zijn. Dit kan leiden tot verkeersoverlast. Omdat hier verschillende kanten aan zitten, zijn binnen dit hoofdknelpunt meerdere vragen gedefinieerd.

Het is per gemeente verschillend welke voorschriften gelden voor beperking van verkeersbewegingen in het buitengebied. In sommige gebieden – bijvoorbeeld gebieden die aangewezen zijn als recreatiegebied - kunnen de voorschriften voor beperking van verkeersbewegingen bedrijven in de weg staan. Dit kan bijvoorbeeld betekenen dat bedrijven die extra activiteiten willen ontplooiën daar geen vergunning voor krijgen, omdat ze al slecht bereikbaar zijn. De rol van de gemeente is hierin dus belangrijk; die beslist of een multifunctioneel bedrijf mag starten of uitbreiden.

De vraag is: hoe kan verkeersoverlast worden voorkomen?

Afhankelijk van het type multifunctionele bedrijf, kan een slechte fysieke bereikbaarheid een probleem zijn. De ondernemer moet er dan voor zorgen dat mensen toch naar zijn bedrijf kunnen komen. Vaak is een ondernemer niet in de mogelijkheid om bijvoorbeeld een weg te verbreden, maar er zijn wellicht wel andere mogelijkheden om een slechte bereikbaarheid op te lossen.

De vraag is: hoe kan het bedrijf slim bereikbaar worden?

Vaak is ruimte voor parkeergelegenheid op het erf geen punt. Het is daarbij wel belangrijk om er voor te zorgen dat parkeren op een veilige manier wordt georganiseerd, vooral wanneer het aantal bezoekers groot is.

De vraag is: hoe wordt gezorgd voor veilige parkeergelegenheid?

Een laatste knelpunt is de organisatie van het vervoer. Juist omdat multifunctionele ondernemers hun aanbod vaak in het buitengebied hebben, kan vervoer van zorgcliënten of kinderen een knelpunt vormen. Bij agrarische buitenschoolse opvang kan het bijvoorbeeld lastig zijn het vervoer van scholen naar de boerderij te organiseren. Bij zorglandbouw speelt daarnaast de kwestie wie voor het vervoer van zorgvragers betaalt. Deze specifieke vragen vallen echter buiten de scope van dit onderzoek omdat ze moeilijk 'slim ontworpen' kunnen worden.

2.3 Reeds toegepaste oplossingen

In deze paragraaf wordt beschreven welke oplossingsrichtingen nu al worden toegepast in de multifunctionele landbouw. Deze oplossingen zijn naar voren gekomen in interviews, uit de zoektocht op internet en uit een desk studie (geraadpleegde personen staan genoemd in bijlage 1; voor een overzicht van geraadpleegde websites en literatuur, zie de literatuurlijst).

Knelpunt 1: dierziekten en publieksfunctie

Binnen de zorglandbouw en de agrarische kinderopvang worden de volgende oplossingen toegepast:

- Vaccinatie van dieren.
- Toepassen zoönose-protocol.
- Hygiënemaatregelen (bijv. handen wassen na het aaien van dieren, ontsmettingsbak, wastafels, plaatsing van informatieborden).
- Op het moment dat er een besmettelijke dierziekte uitbreekt, heeft dit ook gevolgen voor de zorgbedrijven in het gebied (mits dieren worden gehouden op het bedrijf). Een voorstel is hulpboeren niet langer als bezoekers aan te merken; de zorgbedrijven zouden dan open kunnen blijven. Dit is al als voorstel bij EL&I neergelegd en ligt nu bij VWS en Sociale Zaken. De ministeries zullen nagaan wat er juridisch gezien mogelijk is en wat hiervoor geregeld moet worden.
- Een tijdelijke andere locatie voor de multifunctionele activiteiten (bijvoorbeeld in het dorps huis): in crisistijd wordt dit gezien als tijdelijke oplossing. NB: dit is geen oplossing voor het probleem. Een variant hierop is tijdelijke opvang bij collega-zorgboeren, al dan niet met eigen 'begeleiding' erbij (mits dit kan/mag).
- Goede communicatie: de boer heeft te maken met de publieke opinie. Als ondernemer is er ook de verantwoordelijkheid om zaken goed te regelen aangezien hij een bedrijf runt met een publieksfunctie. Oplossingsrichting: het risico dat bezoekers lopen duidelijk benoemen. Eerlijk in de communicatie zijn. De risico's zoveel mogelijk zelf afdekken, maar aangeven waar mensen hun eigen verantwoordelijkheid hebben. Bijvoorbeeld een A4-tje meegeven aan bezoekers, of een bord plaatsen met informatie.
- Gescheiden toegangswegen voor het ophalen van vee en het halen/brengen van kinderen/zorgcliënten.
- Fysieke afstand inbouwen tussen veehouderij en gebouwen ten behoeve van zorg- of kinderopvang (sommige gemeentes hanteren afstandsnormen).

Ter voorkoming van besmetting van eigen dieren bij dierziektenuitbraak op andere bedrijven in de regio kan worden gedacht aan:

- Fysieke barrière tussen veehouderijbedrijven – door aanleg wandelpad tussen percelen kan worden voorkomen dat vee van het ene bedrijf in aanraking komt met vee van een ander bedrijf (zgn. ‘no-kissing-zone’ ter vermijding van contact en dierziekteverspreiding).

Knelpunt 2: inpassing in het landschap

- Bij nieuwbouw of verbouw ten behoeve van nieuwe multifunctionele activiteiten indien mogelijk bouwen in de stijl van de streek en in lijn met het landschap of het overheersende ruimtelijke beeld. Hoewel in de inleiding is aangegeven dat knelpunten op het gebied van ruimtelijke ordening (RO) worden uitgesloten, is er qua toekomstbestendigheid wel veel te winnen in de RO en bouw. Bij slim ontwerp is het dus wel zaak om zoveel mogelijk te anticiperen op RO beleid, dus met het oog op bestaande en toekomstige (recreatieve) infrastructuur en of stedelijke ontwikkeling.
- Betrekken van een architect bij de plannen.
 - Op de Boerinn is een nieuwe ‘hooiberg’ gebouwd, een toeristenverblijf in de vorm van een hooiberg. Het bleek nodig een derde verdieping te realiseren waarbij hooibalen vanaf de buitenkant zichtbaar zijn. Deze derde verdieping is nu ook voor andere doeleinden te gebruiken. Dit is een voorbeeld van een slim multifunctioneel ontwerp.
- Landschappelijke inpassing door aanplanting houtwallen, houtsingels en hagen.
 - Op zorgboerderij ‘t Paradijs is men bewust bezig op het erf met inpassing in het landschap, mede door de achtergrond van de ondernemer. Er wordt veel gebruik gemaakt van natuurlijke afscheidingen zoals hagen.
- Landschappelijke inpasbaarheid van de parkeerplaats.
 - Op boerderij ‘t Geertje is de parkeerplaats verdiept aangelegd. Op de parkeerplaats zijn fruitbomen geplant, waardoor een zogenaamde ‘parkeerfruituin’ is ontstaan.

Algemene aandachtspunten:

- Bij nieuwbouw worden er vaak al eisen vanuit de gemeente (welstandscommissie) gesteld waar rekening mee moet worden gehouden.
- Het is belangrijk tijdig de plannen scherp te hebben, dus bijvoorbeeld niet slechts ‘agrarische kinderopvang’ in de plannen opnemen maar ook duidelijkheid over welk concept daarbinnen (‘t VAK-concept vraagt bijvoorbeeld meer m²); dit ook om problemen in het planvormingstraject niet te frustreren doordat de gemeente in het Ruimtelijke Ordening en Milieu-traject uitgaat van (te lage / minimale) m²-normen.

Knelpunt 3: inrichting bedrijf (flexibiliteit)

- Een bestaand gebouw is zodanig in te richten dat het voor meerdere functies geschikt kan worden gemaakt. Dit moet overigens wel onderdeel zijn van de bedrijfsstrategie. Multifunctionele bedrijven moeten goed nadenken over wat ze willen en wat de markt vraagt en waar kansen liggen (niet: hoe meer hoe beter en hoe groter hoe beter).
 - In een bestaande stal zijn aanpassingen te maken waardoor de stal ook geschikt wordt gemaakt voor andere activiteiten, bijvoorbeeld een skybox in een melkveestal: deze kan als ruimte voor educatie en/of als vergaderruimte verhuurd worden.
 - Op Fruituin Verbeek heeft men na een brand opnieuw gebouwd. Door enorm groot te bouwen bleef er veel ruimte over die flexibel ingezet kon worden.
 - Groepsaccommodatie is ook te gebruiken als Bed&Breakfast (de kamers en de ontvangstruimte zijn er en met B&B kan de bezetting worden verhoogd).
 - Op boerderij ‘t Geertje wordt de multifunctionele ruimte bewust flexibel gehouden om in te kunnen spelen op marktveranderingen. De ondernemers krijgen regelmatig voorstellen van mensen die workshops willen geven bij ‘t Geertje. Zij gaan daar niet op in wanneer dat betekent dat de inrichting en de sfeer van het gebouw worden aangetast. Er worden geen compromissen gesloten qua sfeer; de ruimte moet gezellig blijven zodat bezoekers daar graag zitten. Er worden dus bijvoorbeeld geen workshops beeldhouwen gehouden als daarvoor werkbanken geplaatst moeten worden. De ruimte blijft daardoor geschikt voor allerlei activiteiten.

- Conceptontwikkeling flexibel bouwen, naar voorbeeld van de BUKO BSO-box (flexibele huisvesting voor kinderen van de buitenschoolse opvang, ontwikkeld door BOink en het Waarborgfonds Kinderopvang, zie: <http://www.soland.be/onderwijs/bso.aspx>, of Groeigericht bouwen en werken - vernieuwend bouwkundig concept in de kinderopvang, zie: <http://www.skon.nl/node/160>).

Algemene aandachtspunten:

- Het is belangrijk in het achterhoofd te houden dat het bouwen van een minicamping, vergaderruimte of Bed&Breakfast niet (meer) voldoende is en dat meer doelgroepgericht moet worden gekeken naar wat bij het bedrijf en de beoogde klant moet passen om onderscheidend en 'eigen' te kunnen zijn. Hoewel dit meer een marketingbenadering is, is deze wel van belang bij de inrichting van het bedrijf.
- Het is een bewuste ondernemerskeuze om al dan niet open te staan voor diverse doelgroepen of om te focussen op één doelgroep.
- Algemeen advies is om altijd 'een achterdeur open te houden', om ook te kunnen switchen van functie. Dit kan bij sommige plannen gemakkelijk (groepsaccommodatie kan bijvoorbeeld in een later stadium worden gecombineerd met dagzorg voor ouderen) en bij andere lastiger (de inrichting voor kinderopvang is erg specifiek). NB: er moet wel gelet worden op onverwachte effecten die kunnen optreden, zoals op fiscaal gebied.

Knelpunt 4: scheiding privé en werk

- Het creëren van een aparte kantine en toiletruimtes voor bezoekers.
- Aparte activiteiten/speelmateriaal voor cliënten/bezoekers/klanten realiseren, naast speelplaats en – materiaal van ondernemers en hun kinderen.
- De publieksfunctie zoveel mogelijk concentreren in een apart gedeelte van de boerderij of in andere gebouwen op het erf.
- Werken met afscheidingen met hagen of hekwerk waardoor het privégedeelte van de boerderij afgescheiden wordt van het bedrijfsmatige deel: een zichtbare scheiding tussen privé en werk zorgt dat bezoekers en het gezin letterlijk uit ieders beeld zijn. Het is ook een idee om als ondernemer twee telefoonnummers aan te houden; het bedrijfsnummer en het privé-nummer. Op het bedrijfsnummer kan een antwoordapparaat aangesloten worden (niemand verwacht dat een multifunctioneel bedrijf 24 uur per dag 'open' is). Dit schept ook duidelijkheid voor bezoekers.
- Het erf/terrein zo inrichten dat duidelijk is waar welke plek voor bestemd is, of voor welke plek welke bezoekers bedoeld zijn (op boerderij 't Geertje wordt dit door middel van borden duidelijk gemaakt, zoals 'alleen toegang voor kampeerders').

Knelpunt 5: verkeer/ fysieke bereikbaarheid

- Het zorgen van veilige parkeerplekken kan door de aanleg van een parkeerplek op afstand (enkele honderden meters) van het multifunctionele bedrijf met een wandelpad naar het bedrijf toe.
- Indien goede OV-verbindingen beschikbaar zijn kan dit worden vermeld op de website.
- In de gemeente Haarlemmermeer heeft het beleid zelf een oplossingsrichting bedacht; het regionaal combineren van parkeerterreinen. Vanuit een centraal parkeerterrein kunnen busjes gaan rijden naar verschillende (recreatie- of zorg-) boerderijen in omgeving. Dit plan, Park 21, is nog niet uitgevoerd. Dit is wellicht niet voor alle ondernemers een oplossing. In dit gebied is het een gegeven dat de fysieke bereikbaarheid een probleem is; de vraag is of een ondernemer hier altijd iets aan kan doen. Slimme oplossingen bedenken; of erkennen dat het op die plek gewoon niet kan worden gerealiseerd.
- Als oplossing voor het knelpunt van onvoldoende of onveilige parkeergelegenheid kan worden gedacht aan het tegen betaling gebruik maken van diensten van burens (bijvoorbeeld verkeer regelen, parkeergelegenheid).
- Verkeersoverlast kan gereduceerd worden door de aanleg van passeerplekken langs de toegangswegen.
- Het handhaven van afwijkende tijden kán deels een oplossing zijn (bijvoorbeeld dagzorg van 12.00 tot 20.00 uur, dit biedt ook mogelijkheden voor een onderscheidend concept qua activiteiten (zoals 's avonds melken). Maar dit is maatwerk en kan hooguit in individuele bedrijfssituaties een optie zijn.

3 Creatieve – en ontwerpessies

3.1 Werkwijze

Om te komen tot creatieve oplossingen voor de in het vorige hoofdstuk genoemde knelpunten zijn in een aantal opeenvolgende workshops deze knelpunten centraal gesteld. Aan de hand van een concreet te realiseren multifunctioneel bedrijf van twee jonge ondernemers is in deze creatieve sessies ingegaan op mogelijke oplossingen voor de verschillende knelpunten. Deze ondernemers namen zelf ook deel aan de workshops. Per workshop is gericht gezocht naar deelnemers met expertise op het gebied van het aan de orde gestelde knelpunt. Voor een lijst met deelnemers aan de creatieve- en ontwerpessies, zie bijlage 2. Het doel van de eerste creatieve sessie op 1 juni 2011 was het gezamenlijk bedenken van creatieve oplossingen voor het knelpunt 'dierziekten en publiek'. In de tweede creatieve sessie op 22 juni 2011 is ingegaan op de knelpunten 'verkeer' en 'landschappelijke inpassing'. Vervolgens is op 1 juli 2011 een ontwerpessie gehouden met als doel het maken van een ontwerp voor een concreet multifunctioneel bedrijf waarin de belangrijkste knelpunten zijn opgelost. In de volgende paragrafen worden de resultaten van de creatieve- en ontwerpessies weergegeven.

3.2 Creatieve sessie Dierziekten en publiek

Tijdens de eerste creatieve sessie is gezocht naar oplossingen voor het knelpunt dierziekten en publiek. Een nieuw te starten multifunctioneel bedrijf in de provincie Utrecht door twee jonge ondernemers is hierbij als voorbeeld/casus gebruikt. Het bedrijf gaat uit van een agrarische basis met melkgeiten, varkens en kippen. Daarnaast is er een grote horeca- en winkelfunctie gepland op het bedrijf. Voorafgaand aan de workshop zijn een aantal startvragen opgesteld. Tijdens de workshop zijn plenair in een creatieve ronde bij elke startvraag (zie hieronder) zoveel mogelijk ideeën opgeschreven.

De drie startvragen:

1. Hoe voorkom je dat de bezoekers ziek worden?
2. Hoe bedien ik (tijdelijk) de doelgroep bij bedrijfssluiting, om het inkomen op peil te houden?
3. Hoe blijf je bezoekers trekken in tijden van negatieve beeldvorming?

Er zijn in totaal per startvraag tussen de 50 en 100 ideeën genoteerd. De deelnemers hebben vervolgens met kleurstickers aangegeven welke ideeën zij het meest belangrijk achtten. Vanuit alle ideeën die zijn opgenoemd, rekening houdend met de prioritering, zijn na de creatieve sessie ontwerpstrategieën opgesteld. Deze strategieën zijn gebruikt in de ontwerpsessie. De strategieën zijn opgedeeld in twee categorieën namelijk:

1. Voorkomen dat bezoekers ziek worden

1. Voorlichting, openheid, transparantie

2. Scheiden van risicovolle dieren / periodes (wanden, aparte ruimtes, etc.)

3. Minimaliseren slechte bacteriën, stimuleren goede bacteriën (stro, beluchten, open stal, etc.)

4. Geen grote concentraties aan dieren (ziektedruk neemt toe met aantal dieren)

5. Maak hygiëne onderdeel van de activiteiten, een onderdeel van de beleving (wasstraat voor kinderen)

6. Zorg voor meer weerstand bij bezoekers

De strategieën (voorkomen dat bezoekers ziek worden) met de daaraan gekoppelde ideeën zijn te vinden in bijlage 4.

2. Omgaan met mogelijke bedrijfssluiting

1. Gebruik de vrijkomende ruimte (in tijd en gebouw) voor nieuwe andere activiteiten

2. Zorg dat je alternatieve verkoop- / activiteitenlocaties hebt, je netwerk hierin moet je al hebben, locaties zo beschikbaar

3. Calculeer in je ondernemingsplan eens per vijf jaar twee maanden ruimte (financieel, arbeid, etc.)

4. Zorg dat je communicatie volledig klaar is voor bedrijfssluiting:
- Je publiek moet het al weten / kennen wil je ze kunnen bereiken
- Zorg voor aantrekkelijk materiaal uit de periode die je nog open was die je kunt benutten

5. Maak handel / omzet van deze kans: MKZ box, communicatie

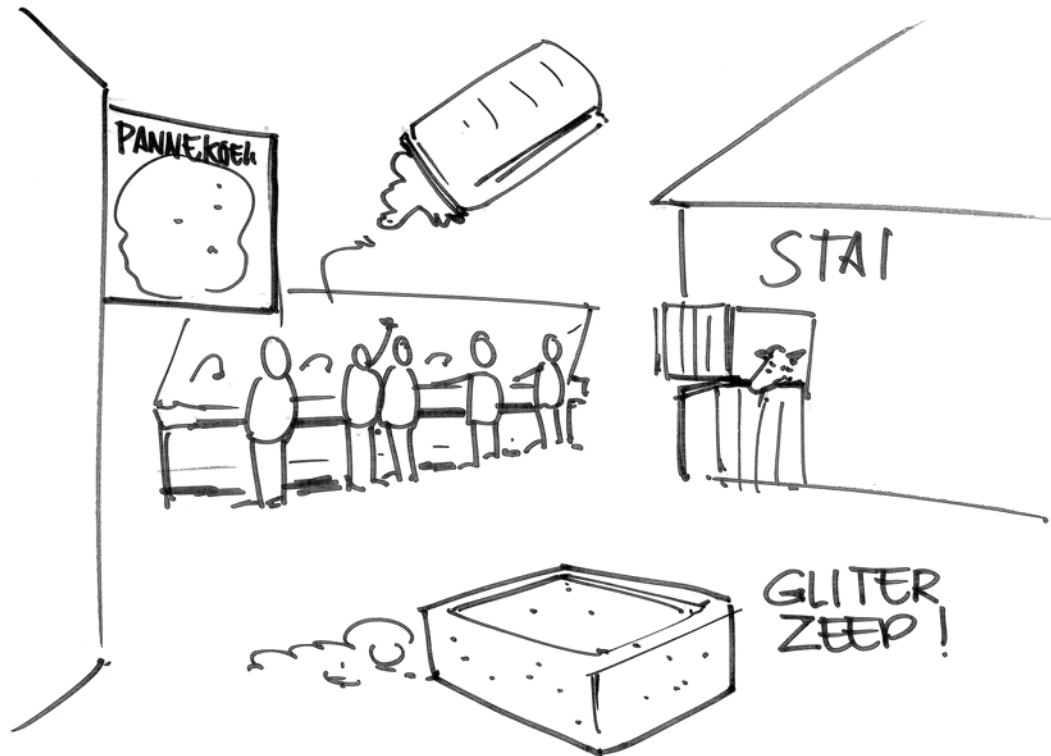
6. Zorg voor een alternatief personeelsplan (contacten, vervangend werk collega's over en weer)

7. Scheiden functies op bedrijf (juridisch, ruimtelijk)

De strategieën (omgaan met mogelijke bedrijfssluiting) met de daaraan gekoppelde ideeën zijn te vinden in bijlage 5.

Tijdens de creatieve sessie zijn deelnemers met de best geprioriteerde ideeën aan de slag gegaan om oplossingsrichtingen uit te werken. Op de volgende pagina's volgen de uitgewerkte oplossingsrichtingen:

HYGIENEFEST

Wat lost dit idee op? Welk probleem?

- Niet iedereen wast z'n handen

Wat houdt het idee in?

- Waanzinnig aantrekkelijke wasplek met glitterwater & gekleurde zeep (felle kleuren, geluid, design)

Wat is het effect?

- Iedereen leert, ná de dieren & vóór het eten: handen wassen

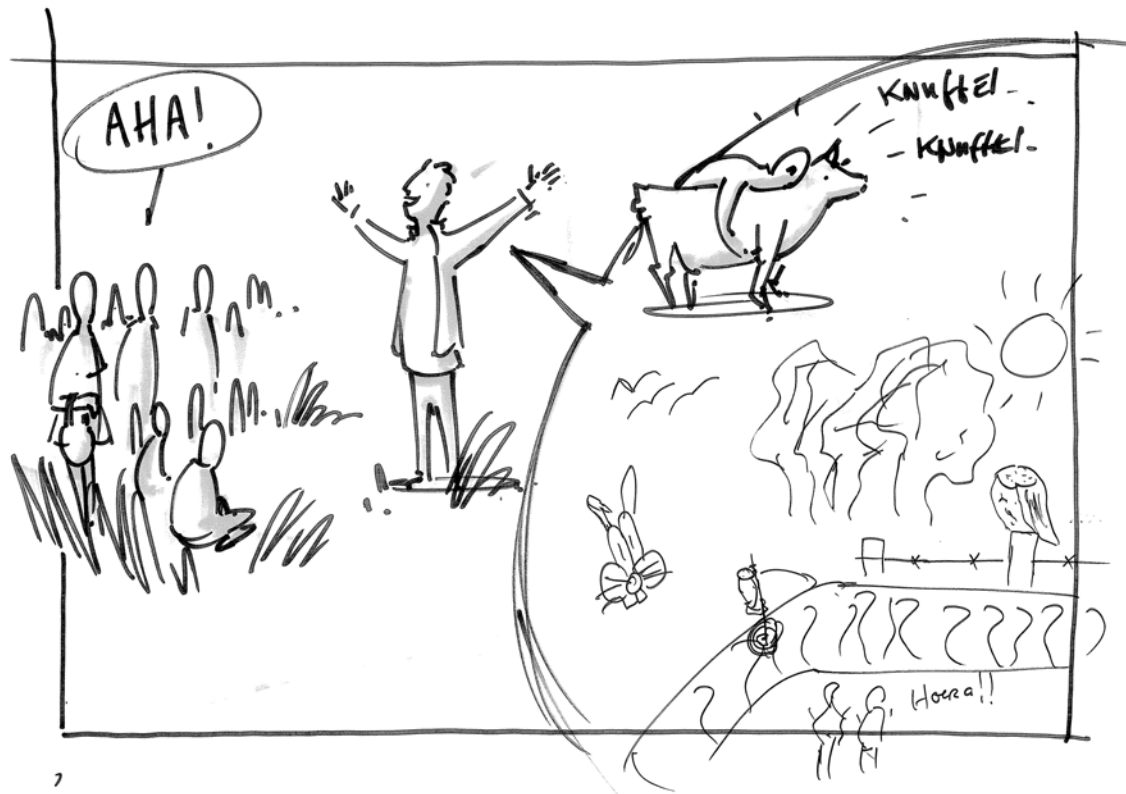
Wat betekent het voor het bedrijf van Rick en Anne?

- Identiteit: we zorgen op een leuke & verantwoorde manier voor hygiëne

Wat moet er nog gebeuren om het mogelijk te maken?

- R&D: studenten technische/kunstzinnige opleiding?
- Testen bij kinderopvang Willie Verwey

BETER MET DIEREN

Wat houdt het idee in?

- Voorlichting voor ouders, kinderen, beslissers -> door artsen, onderwijs, GGD, thuiszorg
- Positieve kanten van beleving laten zien: natuur, knuffelen, actief bezig zijn

Wat is het effect?

- Extra inkomsten door meer bezoekers, breder pakket aan activiteiten, cursussen en voorlichting

Wat moet er nog gebeuren om het mogelijk te maken?

- We hebben contacten nodig met deze organisaties
- Multifunctionele landbouwsector moet de discussie aangaan met de gezondheidszorg

ouders op sleeptouw

Kinderen leven langer & gezonder ...

Wat lost dit idee op? Welk probleem?

- Angst voor infecties en ziektes van kinderen bij ouders wegnemen

Wat houdt het idee in?

- Juist de positieve effecten benadrukken (continu en preventief, juist als er niks aan de hand is)
- Maak de kinderen enthousiast zodat de ouders open staan voor voorlichting

Wat betekent het voor het bedrijf van Rick en Anne?

- Train de trainers/voorlichters
- Cursus ruimte op het bedrijf
- Samenwerking met veel partijen

Wat moet er nog gebeuren om het mogelijk te maken?

- Inhoud (onderbouwing) verzamelen

'GERMY'

Wat lost dit idee op? Welk probleem?

- Lost onwetendheid en angst voor bacteriën op

Wat houdt het idee in?

- Game voor smartphone + zoeken op boerderij (voedsel, dieren, mest, voer etc.)

Wat is het effect?

- Kinderen en ouders/leerkrachten voorlichten over goede & slechte bacteriën & reële risico's

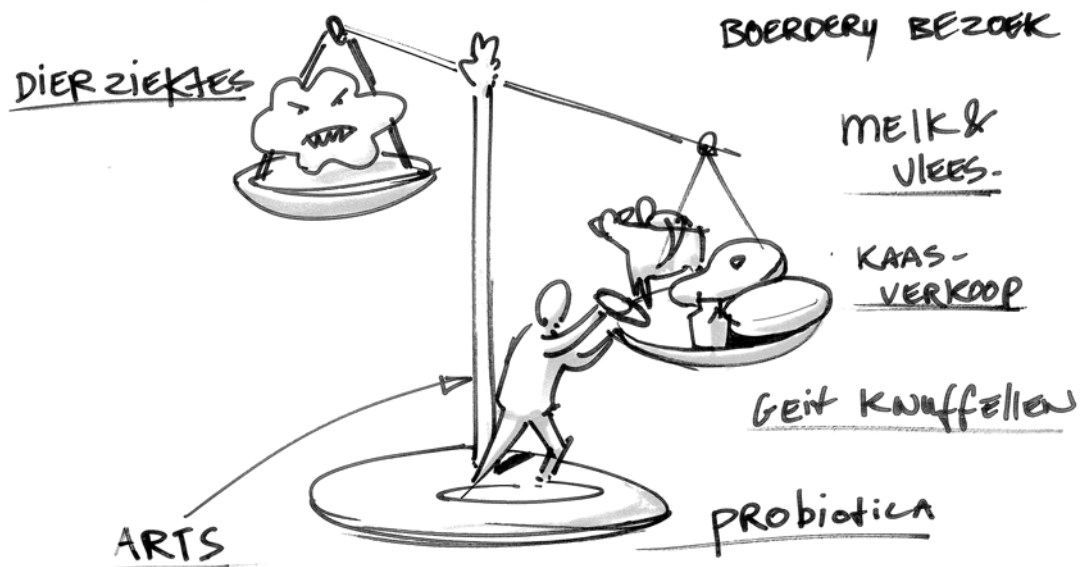
Wat betekent het voor het bedrijf van Rick en Anne?

- Publiekstrekker
- Identiteit: openheid, eerlijkheid, informatie over voeding & gezondheid

Wat moet er nog gebeuren om het mogelijk te maken?

- Maken 'game' in samenwerking met Rick & Anne, game-designer, dierenarts

BACTERIE-BALANS

Wat lost dit idee op? Welk probleem?

- (Vermeende) hoge bacteriebelasting op geitenboerderij

Wat is het effect?

- Positief effect op de kijk op de boerderij
- Stabieler bedrijfsvoering ten tijde van dierziekten
- Meer omzet –vergaderen, kruidendrankjes, meer educatie

Wat moet er nog gebeuren om het mogelijk te maken?

- Gesprek met gezondheidszorg

CONTINUU BEDRIJF

Wat lost dit idee op? Welk probleem?

- Bij bedrijfssluiting behoud inkomen en personeel

Wat houdt het idee in?

- Feesttent, -boot, -schuur elders
- Outdoor-activiteiten
- Boerderijsfeer

Wat is het effect?

- Continuïteit bedrijf

Wat betekent het voor het bedrijf van Rick en Anne?

- Bepaalde faciliteiten voor de feesttent beschikbaar hebben

Wat moet er nog gebeuren om het mogelijk te maken?

- Vergunning (activiteitenterrein als achterbuur)
- Investering

3.3 Creatieve sessie Verkeer en Inpassing in het landschap

Eén van de geïdentificeerde knelpunten is verkeer. Multifunctionele bedrijven zijn voor hun inkomsten afhankelijk van publiek. Omwonenden kunnen echter moeite hebben met de toename van verkeer van en naar het bedrijf. Daarnaast worden multifunctionele bedrijven steeds groter. Gemeenten merken dat en worden 'huiverig' om vergunningen af te geven aan 'grote' multifunctionele bedrijven. De inpassing in het landschap van deze grote multifunctionele bedrijven wordt steeds belangrijker.

Aan de hand van een concreet te realiseren bedrijf met melkgeiten van twee jonge ondernemers is tijdens de workshop van 22 juni 2011 ingegaan op mogelijke oplossingen voor de knelpunten Verkeer en Inpassing in het landschap. Voorafgaand aan de workshop zijn een aantal startvragen opgesteld. Tijdens de workshop zijn plenair in een creatieve ronde bij elke startvraag (zie hieronder) zoveel mogelijk ideeën opgeschreven.

Startvragen bij het knelpunt Verkeer:

- Hoe kan ik mensen verleiden om met een ander vervoermiddel te komen?
- Hoe kan een parkeerplaats onderdeel worden van de beleving op het bedrijf?
- Hoe kunnen we verkeersstromen scheiden?
- Hoe kunnen we bezoekend verkeer leuk laten zijn voor omwonenden?
- Hoe zorgen we voor zo min mogelijk overlast van auto's voor omwonenden?

Startvragen bij het knelpunt Inpassing in het landschap:

- Hoe kan een groot multifunctioneel bedrijf passen in een landelijk gebied?
- Hoe voorkom je dat een gebied op slot gaat voor MFL bedrijven doordat enkele bedrijven te groot worden?

Er zijn in totaal circa 100 ideeën genoteerd. De deelnemers hebben vervolgens met kleurstickers aangegeven welke ideeën zij het meest belangrijk achtten. Vanuit alle ideeën die zijn opgenoemd, rekening houdend met de prioritering, zijn na afloop van de creatieve sessie strategieën opgesteld. De benoemde strategieën om te voorkomen dat het grote aantal vervoersbewegingen tot problemen leidt zijn:

1. Verkeer inpassen in bedrijf en activiteiten

2. Omgeving mee laten profiteren van je plannen

3. Spreiding van verkeersstromen (in tijd en locatie)

4. Focus bij inrichting op piekdagen

5. Aandacht voor communicatie naar burgers en andere doelgroepen

6. Stimuleer andere vormen van vervoer

7. Verplaatsen van functies (bijvoorbeeld parkeren en brengen scheiden)

De strategieën met de daaraan gekoppelde ideeën zijn te vinden in bijlage 6.

Wat betreft het knelpunt Inpassing in het landschap zijn in totaal circa 75 ideeën genoteerd. De deelnemers hebben vervolgens met kleurstickers aangegeven welke ideeën zij het meest belangrijk achtten. Vanuit alle ideeën die zijn opgenoemd, rekening houdend met de prioritering, zijn na de creatieve sessie strategieën opgesteld. De benoemde strategieën om te zorgen dat het grote multifunctionele in het landschap past zijn de volgende:

1. Slimme oplossingen in vormgeving (contrast, trucs om klein of juist groot te laten lijken)

2. Communiceer over inhoud en noodzaak van gebouw(en)

3. Speel met de fasering, niet alles tegelijk

4. Benadruk positieve effecten op het landschap

5. Maak veel kleine gebouwen in plaats van één groot gebouw

6. Flexibele of tijdelijke bebouwing, maak de ruimte verplaatsbaar

De strategieën met de daaraan gekoppelde ideeën zijn te vinden in bijlage 7.

Tijdens de creatieve sessie zijn deelnemers met de best geprioriteerde ideeën aan de slag gegaan om oplossingsrichtingen uit te werken. Op de volgende pagina's volgen de uitgewerkte oplossingsrichtingen:

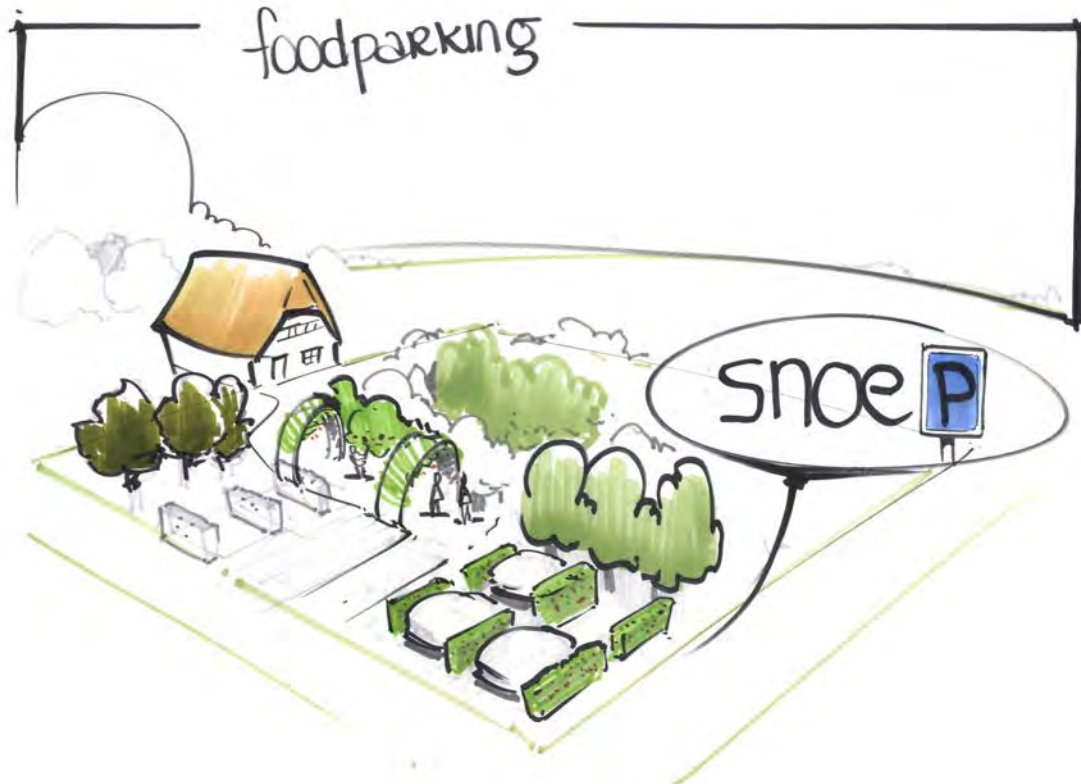
DE MEKKER TREKKER het luchtkasteel

Wat houdt het idee in?

- Passend vervoer voor parkeren op afstand, attractie/belevenis voor kinderen. Ook inzetbaar voor groepen als onderdeel van programma.
- Stagnatie van vervoersbewegingen
- Alleen de geiten mekkeren. Bewoners zijn niet geïrriteerd. Verbreding van activiteiten aanbod.
- Vergunning gemeente, verzekeringsmaatschappij, Kar (eenvoudigste).
- Kabelbaan als aanvulling op openbaar vervoer + attractie. Verbinden van verschillende trekpleisters.
- Mensen uit de auto, milieuvriendelijker. Groter vervoercapaciteit + hoge aantrekkingskracht.
- Stagnatie voorkomen verhoogd attractiewaarde bedrijf. Zonder auto goed bereikbaar (boodschappen +).
- Gemeente vergunning, openbaar vervoersbedrijf (gvb), bouwvergunning, draagvlak, andere ondernemers.

FOODPARKING - SnoeP

Wat lost dit idee op? Welk probleem?

- landschappelijke inpassing, leidt aandacht af van auto's

Wat houdt het idee in?

- Beleving start op parkeerterrein met eetbare beplanting, geuren, multifunctioneel gebruiksterrein: voedselproductie, weide voor dieren, parkeerterrein, permacultuurparkeerterrein

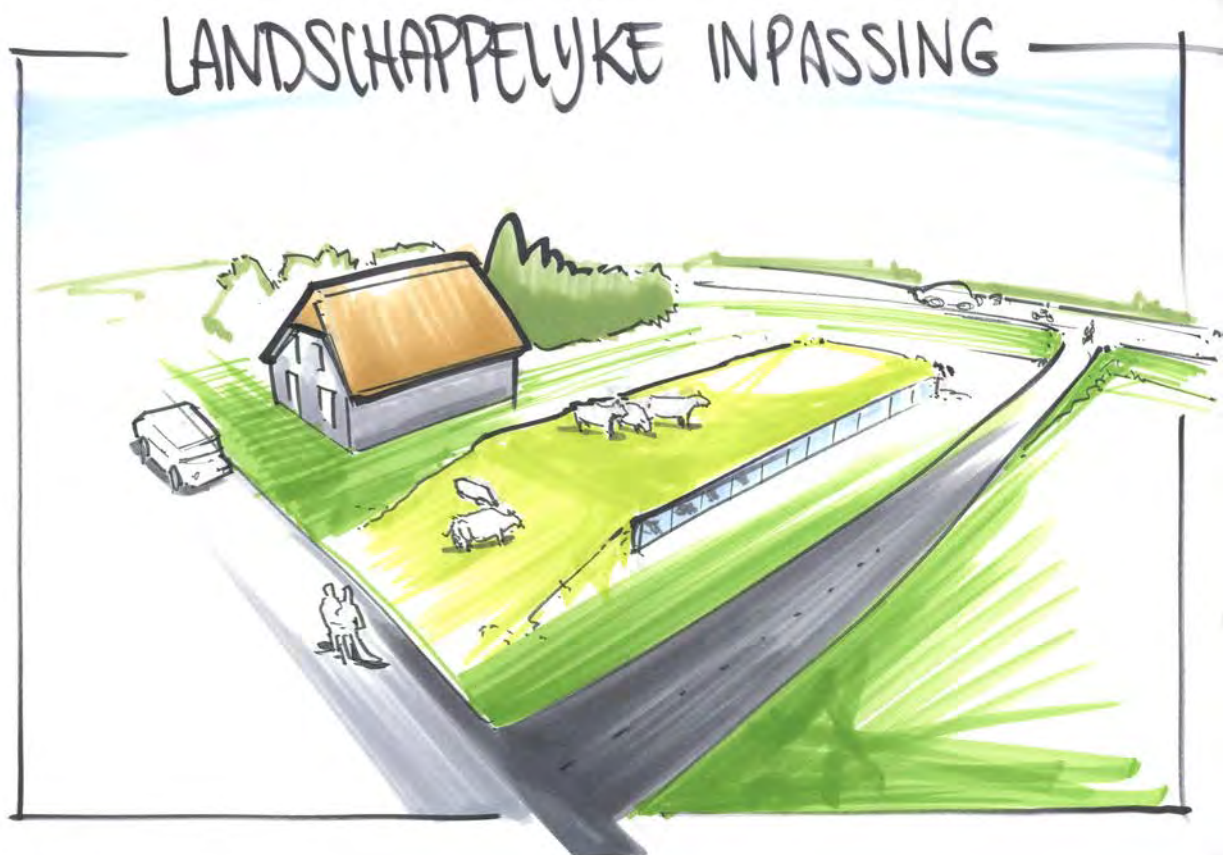
Wat betekent het voor het bedrijf van Rick en Anne?

- voegt toe aan beleving boerderij, educatieve toevoeging boerderij, leren over voedsel

Wat moet er nog gebeuren om het mogelijk te maken?

- Inhuren permacultuur-kenner

DE DIJK: VERZINKEN, VERBINDEN & NIET VERSTOPPEN

Probleemoplossend:

- grotere volumes kunnen plaatsen met minimale 'zicht' verstoring van agrarisch cultureel landschap + het is duurzaam (isolatie)

Wat houdt het idee in?

natuurlijke' elementen zoals dijken, terpen, weilanden, wallen gebruiken om (delen) te integreren in cultuurhistorisch landschap + 'openheid

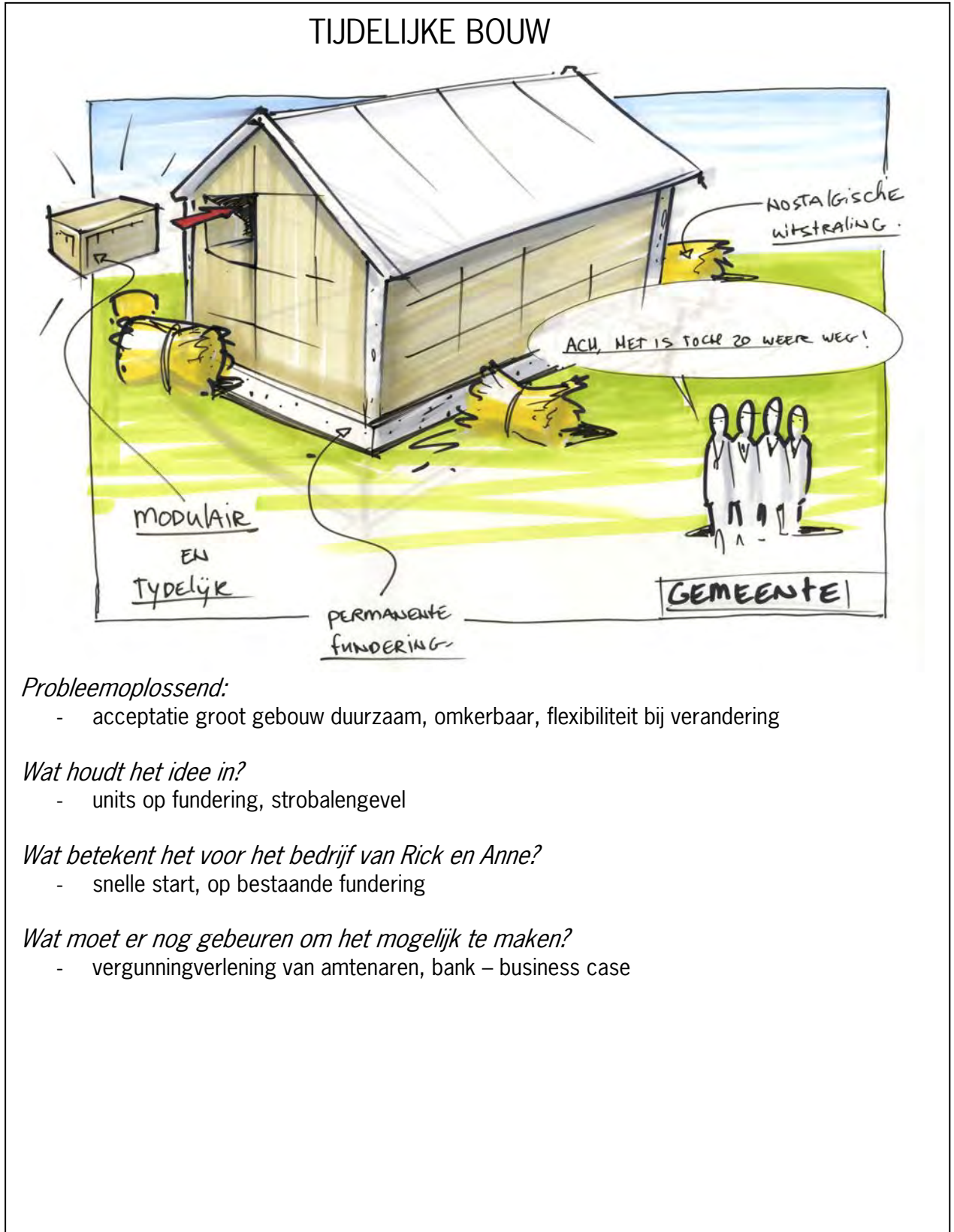
Wat betekent het voor het bedrijf van Rick en Anne?

- Realiseren parkeerterrein + nieuwe stal

Wat moet er nog gebeuren om het mogelijk te maken?

- Inhuren (landschaps)architect + bewustwording cultuurhistorische kennis mfl

TIJDELIJKE BOUW

Probleemoplossend:

- acceptatie groot gebouw duurzaam, omkeerbaar, flexibiliteit bij verandering

Wat houdt het idee in?

- units op fundering, strobalengevel

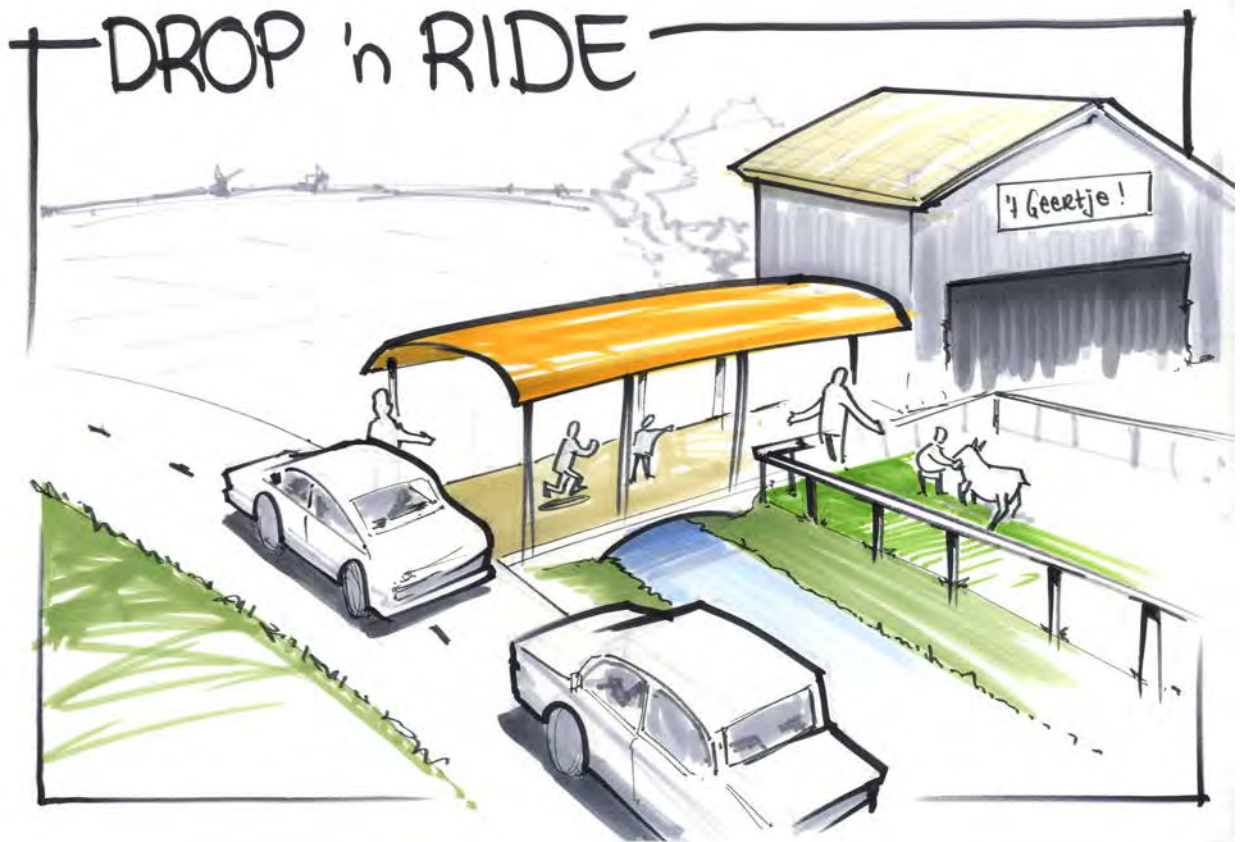
Wat betekent het voor het bedrijf van Rick en Anne?

- snelle start, op bestaande fundering

Wat moet er nog gebeuren om het mogelijk te maken?

- vergunningverlening van amtenaren, bank – business case

DROPBOX – KIDS & RIDE

Probleemoplossend:

- verkeersdoorstroming, veiligheid, verminderde parkeerbehoefte

Wat houdt het idee in?

- ouders met haast kunnen op een veilige, snelle manier hun kids overdragen

Wat betekent het voor het bedrijf van Rick en Anne?

- Vergroot aantrekkingskracht bedrijf

Wat moet er nog gebeuren om het mogelijk te maken?

- weinig nodig, eenvoudig realiseerbaar: verharde berm, als de auto's op de openbare weg staan, dan toestemming/vergunning gemeente

3.4 Ontwerpsessie

Na twee creatieve sessies in juni volgde op 1 juli 2011 een ontwerpsessie. Er is gewerkt aan een ontwerp voor een concreet te realiseren bedrijf met melkgeiten van twee jonge ondernemers. In dit ontwerp zijn in ieder geval de belangrijke knelpunten op het gebied van dierziekten, verkeer en inpassing aangepakt. In deze sessie is gebruik gemaakt van materiaal uit de twee eerdere creatieve sessies. Voor een overzicht van deelnemers aan de ontwerpsessie, zie bijlage 1.

De ontwerpen die gemaakt zijn tijdens deze bijeenkomst kunnen gebruikt worden door de ondernemers in kwestie, maar zijn ook bedoeld als generiek materiaal over hoe andere bedrijven hiermee om kunnen gaan. Tijdens de bijeenkomst is de locatie van het te ontwerpen bedrijf bezocht.

De ontwerpdoelen die centraal stonden tijdens deze bijeenkomst zijn:

1. Dieren beleven zonder er ziek van te worden
2. Gemakkelijk 200.000 bezoekers per jaar ontvangen

Om de resultaten vanuit de twee creatieve sessies bruikbaar te maken is er een lijst met ontwerpstrategieën geformuleerd. Deze is hieronder weergegeven. Daarnaast zijn er twee oplossingendiagrammen gemaakt. Hierin zijn de ideeën en tekeningen vanuit creatieve sessies gecategoriseerd (zie bijlage 8 en 9).

Strategieën bij **mogelijke bedrijfssluiting**;

1. Gebruik de vrijkomende ruimte (in tijd en gebouw) voor nieuwe andere activiteiten
2. Zorg dat je alternatieve verkoop- / activiteiten locaties hebt, je netwerk hierin moet je al hebben, de locaties zo beschikbaar
3. Calculeer in je ondernemingsplan eens per 5 jaar 2 maanden ruimte (financieel, arbeid etc.)
4. Zorg dat je communicatie hier volledig voor klaar is:
 - a. Je publiek moet het al weten / kennen wil je ze kunnen bereiken
 - b. Zorg voor aantrekkelijk materiaal uit de periode dat je nog open was die je kunt benutten
5. Maak handel/ omzet van deze kans: MZK box, communicatie
6. Zorg voor een alternatief personeelsplan (contacten, vervangend werk collega's over en weer etc.)

Strategieën om te **voorkomen dat bezoekers ziek worden**;

1. Voorlichting, openheid, transparantie
2. Scheiden van risicovolle dieren / periodes (wanden, aparte ruimtes etc.)
3. Minimaliseren slechte bacteriën, stimuleren goede bacteriën (stro, beluchten, open stal etc.)
4. Geen grote concentraties aan dieren (ziektedruk neemt toe met aantal dieren)
5. Maak hygiëne onderdeel van de activiteiten, een onderdeel van de beleving (wasstraat voor kinderen)
6. Zorg voor meer weerstand bij bezoekers

Strategieën om **verkeersoverlast te voorkomen**;

1. Het verkeer inpassen in je bedrijf en activiteiten
2. Omgeving betrekken bij je plannen
3. Spreiding van verkeersstromen (in tijd en locatie)
4. Focus bij inrichting op piekdagen
5. Aandacht voor communicatie naar burgers e.a. doelgroepen
6. Stimuleer andere vormen van vervoer
7. Verplaatsen van functies (b.v. parkeren en brengen scheiden)

Strategieën voor **landschappelijke inpassing**;

1. Slimme oplossingen in vormgeving (contrast, trucs om klein of juist groot te laten lijken)
2. Communiceer over inhoud en noodzaak van gebouw(en)
3. Speel met de fasering, niet alles tegelijk
4. Benadruk positieve effecten op het landschap
5. Maak veel kleine gebouwen i.p.v. 1 groot gebouw
6. Flexibele of tijdelijke bebouwing, maak de ruimte verplaatsbaar

Na de ontwerpsessie heeft het projectteam samen met de tekenaar gewerkt aan de uiteindelijke tekening van het multifunctionele bedrijf van de toekomst.

Het bedrijf is ingericht om veel bezoekers te ontvangen. Bezoekers komen voor de winkel, de horeca en het contact met de dieren op het bedrijf. Op het bedrijf zijn er naast de melkgeiten ook varkens en kippen aanwezig. De zuivel van de geiten wordt verwerkt en verkocht in de winkel waar ook andere streekproducten verkocht worden. In het horecagebouw en op het terras worden mensen ontvangen, maar de locatie is ook geschikt om er een feest te geven of een vergadering te houden.

Ontwerpacties mogelijke bedrijfssluiting

1. Er is een scheiding (hier water) gemaakt tussen het gedeelte met winkel en horeca en het gedeelte met dieren. Deze scheiding kan gebruikt worden als de situatie daarom vraagt.
2. Het bedrijf is voorbereid op een mogelijke sluiting. Het diergedeelte blijft toegankelijk via de website.
3. Bij een bedrijfssluiting worden de nevenlocaties in de buurt van het bedrijf gebruikt om producten te verkopen en klanten virtueel contact te laten houden met de dieren op het bedrijf.

Ontwerpacties voorkomen dat bezoekers ziek worden

1. Wanneer bezoekers vanuit het diergedeelte naar het winkel/horeca gedeelte gaan komen ze langs aantrekkelijke wasplekken.
2. De mestopslag is gesloten en ook bruikbaar als podium.
3. De melkgeitenstal is zo ingericht dat risicodieren naar een plaats kunnen waar er geen contact is met bezoekers.

Ontwerpacties verkeersoverlast voorkomen

1. Er is een parkeerplaats op afstand. Bezoekers worden bijvoorbeeld met een huifkar naar het bedrijf gehaald. Hierdoor wordt parkeren op afstand leuker dan parkeren op of vlakbij het bedrijf.
2. Op het parkeerterrein is een 'drop and ride' plek. Hier kunnen mensen vast uitstappen en de auto kan daarna geparkeerd worden.
3. Op het bedrijf is er een speciale plek voor de bezoekers die met de fiets komen ingericht. Fietsen kunnen dus op een goede manier gestald worden en er is ook mogelijkheid voor service en onderhoud aan de fiets. De elektrische fiets kan hier ook opgeladen worden.

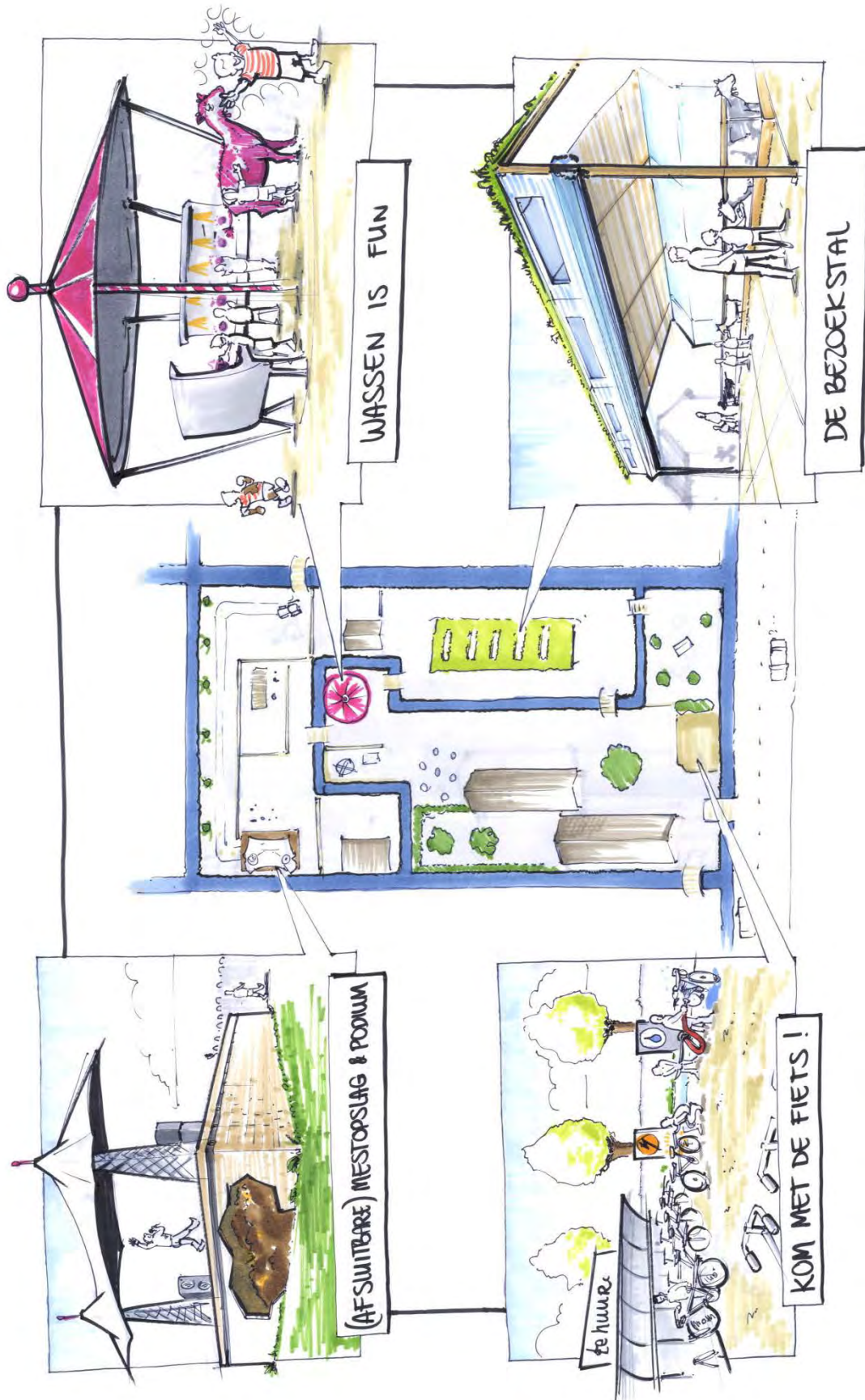
Ontwerpacties landschappelijk inpassing

1. Het parkeerterrein heeft een groen karakter doordat het met bomen omheind is. Het heeft daarnaast ook een functie als pluktuin met allerlei eetbare planten.
2. De nieuwe melkgeitenstal is ontworpen met een groen dak dat vanuit het maaiveld omhoog komt. Dit wordt gelijk ook gebruikt als uitloop voor de melkgeiten. Hierdoor komt het gebouw minder manifest over en wordt de kwaliteit van uitzicht (bijvoorbeeld voor de buurman) verbeterd.

Hieronder staat nog een verdere uitwerking van 'De Bezoekboerderij'. De volgende aspecten zijn hier uitgelicht:

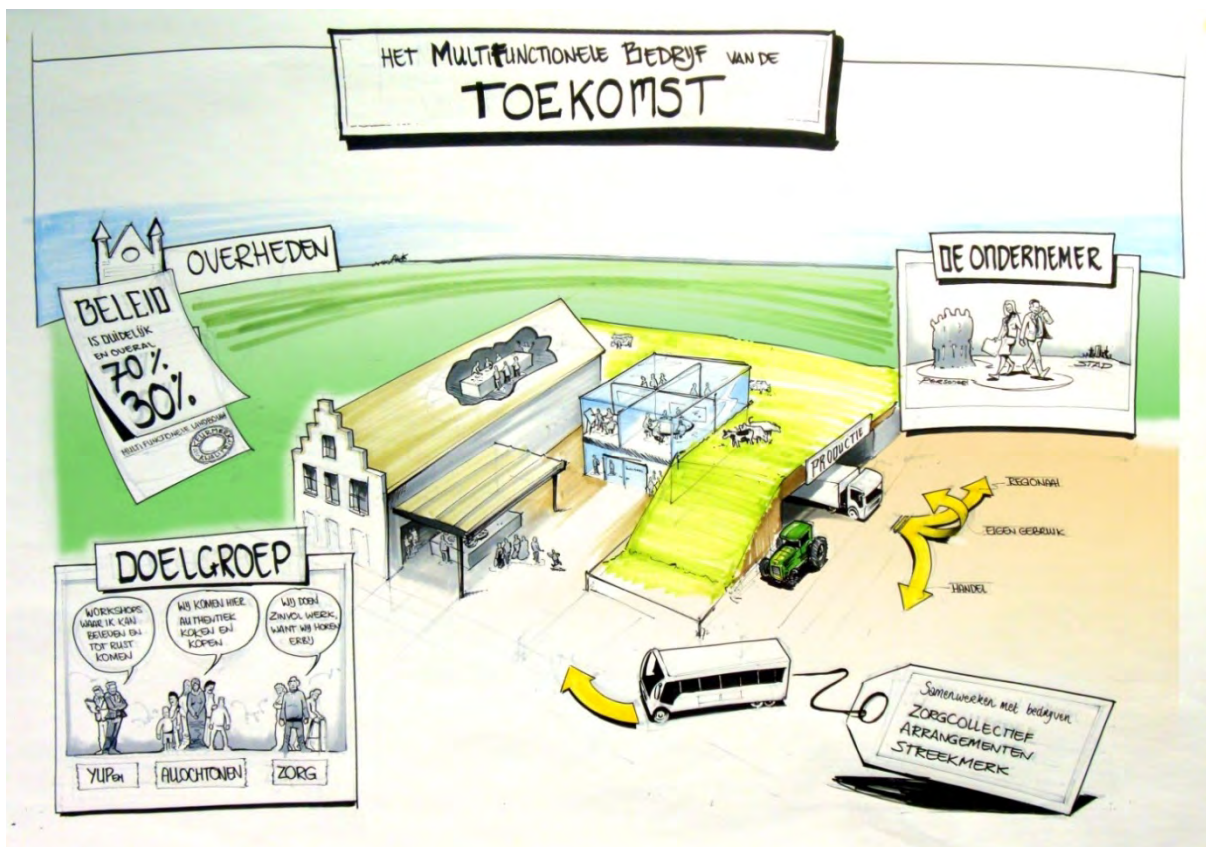
1. Het is mogelijk om het diergedeelte af te scheiden van het bezoekersgedeelte. Hier kan je dat zien aan de watergang die over het bedrijf heen loopt. Als de bruggen afgezet of opgehaald zijn is het diergedeelte nog wel zichtbaar, maar niet meer toegankelijk. Het gedeelte met de winkel en horeca blijft wel toegankelijk. Deze fysieke scheiding zou eventueel ook samen kunnen gaan met een vergunning technische scheiding.
2. Een mestopslag die, indien nodig, af te sluiten is. Dit kan nodig zijn bij een ziekte uitbraak waarbij de kiemen ook vanuit de mest kunnen vervliegen en een risico kunnen zijn voor de omgeving. De bovenkant is demontabel. Een nevenfunctie van deze mestopslag is dat hij dan gebruikt kan worden als podium. Dus de mestopslag is klaar voor multifunctioneel gebruik.
3. Een wasplek voor mensen die vanaf het diergedeelte komen. Handen wassen is een attractie en de routing zorg ervoor dat mensen door de wasstraat geleid worden als ze vanaf het diergedeelte komen. Om het aantrekkelijk te maken is de wasplek geplaatst in een ronde tent, bij de wasbakken is er glitterzeep in aantrekkelijke kleuren. Om de handen af te drogen is er een droogteit geplaatst.
4. De geitenstal is normaal een open stal waar er contact is tussen de dieren en de bezoekers. Geiten kunnen geaaid en gevoerd worden. Achter in de stal is een afdeling die met glas is afgesloten. Dit is de plek voor risicodieren, denk aan zieke dieren en aan de dieren rondom aflammeren. Als het nodig is kan de stal ook afgesloten worden door middel van bijvoorbeeld een rolluik. Dit zorgt ervoor dat mogelijke ziektekiemen beter in de stal blijven en geen gevaar voor de omgeving vormen. Het rolluik is wel op verschillende plaatsen transparant, zodat de stal van zichtbaar blijft.
5. Bezoekers worden verleid om niet met de auto te komen. Hiervoor is er een speciale plek ingericht op het bedrijf dat zich richt op de bezoekers die met de fiets komen. Er is de mogelijkheid om de elektrische fiets op te laden. Fietsen kunnen overdekt gestald worden en er zijn ook fietsen te huur om de omgeving in te trekken. Daarnaast is er het één en ander aanwezig om onderhoud uit te voeren aan de eigen fiets. Denk aan banden oppompen of schoonmaken.

4 Terugkoppeling naar ondernemers

In het onderzoeksprogramma Landbouw in zijn Maatschappelijke Omgeving wordt gewerkt aan de versterking van de multifunctionele landbouwsector. Om ervoor te zorgen dat de juiste dingen gebeuren in dit onderzoeksprogramma is contact met ondernemers essentieel. Op maandag 4 juli zijn de onderzoekers met een groep innovatieve multifunctionele landbouwondernemers (voor een overzicht van de deelnemers, zie bijlage 3) uit de verschillende deelsectoren aan de slag gegaan met de belangrijkste uitdagingen voor de toekomst. Wat is er nodig op korte termijn? Hoe ziet de sector er idealiter uit over 10 jaar? En wat is daar voor nodig?

In de brainstormsessie is gezamenlijk nagedacht en gewerkt aan de toekomst van de multifunctionele landbouw. Er is o.a. feedback gegeven op het ontwerp van het multifunctionele bedrijf van de toekomst.

Toelichting op de tekening 'het multifunctionele bedrijf van de toekomst':

De verwachting is dat het **beleid** in de toekomst overal duidelijk zal zijn (wat ze willen en hoe). Daarnaast zal er een soort keurmerk (kwaliteitsborging) zijn met afspraken.

De **ondernemer** (m/v) is georiënteerd op de omgeving, speelt daar op in, is op de stad gericht (belangrijke markt), en heeft ook de competenties hiervoor. Ook zijn het ondernemers met (soms veel) personeel. Dit vraagt wel iets van de ondernemer.

De verschillende vormen van **samenwerking** zijn belangrijk om mee te kunnen komen, zonder daarbij ondernemerschap in te leveren, maar het juist versterken. Ook omdat enkele taken beter collectief te

organiseren zijn dan alleen, bv met streekproducten (merken) of arrangementen. Denk ook aan samenwerking met juist niet-agrarische mensen of bedrijven, bv winkels in de stad.

Keuzes voor **doelgroepen** – welke wil je bedienen? Er komen ook nieuwe doelgroepen en nieuwe markten, denk aan allochtonen en jongeren. Die hebben ook een andere benaderwijze nodig. Kiezen voor doelgroepen en die vervolgens professioneel en passend benaderen en bedienen.

De tekening van het bedrijf zelf richt zich ook op verschillende doelgroepen: een vergaderlocatie met kwaliteit op maat, maar wel met een stuk beleving van het bedrijf (zicht op de dieren). De uitstraling is authentiek, maar met keuzes voor doelgroepen.

Conflicterende dingen tussen bedrijfsvoering en beleving (zoals vrachtwagens laden) gebeurt op aparte plekken, bv uit oogpunt van veiligheid. Er is nog steeds voedselproductie op het bedrijf, dat is een uitgangspunt en de gemene deler van de multifunctionele landbouw.

Het voedsel dat wordt geproduceerd is voor de regio, voor eigen gebruik én voor de handel. Echter, dit kan ook samen met andere ondernemers die de boerderij runnen of andersom. Er kunnen ook meerdere ondernemers op één bedrijf/locatie actief zijn.

De deelnemers van de bijeenkomst geven hun reactie op de tekening en de uitleg van 'het multifunctionele bedrijf van de toekomst'. De ondernemers zijn onder de indruk van de vormgeving van het bedrijf.

Voorwaarde om dit ook daadwerkelijk te realiseren is wel dat beleidsmakers duidelijk hebben wat de kaders zijn waarbinnen ondernemers aan de slag kunnen. Hier hebben niet alle deelnemers vertrouwen in. Er wordt enthousiast gereageerd op het idee dat een bedrijf door meerder ondernemers gerund kan worden. Zeker als dat ondernemers van buiten de landbouwsector zijn zal dit zorgen voor een verdere ontwikkeling van de sector. Het is goed dat de regio en voedselproductie als basis wordt gezien voor een multifunctioneel bedrijf. De landbouw is de basis van de sector. De ondernemers zien de multifunctionele bedrijven groeien. Schaalvergroting kan zorgen voor een verdere professionalisering, maar wel met aandacht voor de wens van 'de menselijke maat' van veel klanten. De ondernemers in de sessie zijn het eens dat ondernemers nog steeds lid zijn van een organisatie of samenwerkingsverband die belangen behartigd.

5 Evaluatie met ondernemers

Tijdens en direct na deze sessies was er energie en enthousiasme bij de verschillende deelnemers, maar daarmee is de opzet nog niet direct succesvol. Het doel is dat de ondernemers iets met de uitkomsten kunnen en er ook wat mee gaan doen. De vraag is wat er op termijn blijft hangen van deze sessies; of het een verschil maakt voor de deelnemende partijen. Daarom is in november 2011 een gesprek gevoerd met de twee jonge ondernemers die centraal stonden in de creatieve sessies en de ontwerpessie in juni en juli.

Deze ondernemers is gevraagd wat zij van de dag vonden, wat ze eraan gehad hebben, en wat ze ermee denken te doen. In dit gesprek is niet alleen ingegaan op de inhoud en het resultaat, maar ook op het proces en op welke manier het proces bij heeft gedragen aan de inhoud. Het doel van het gesprek was tweeledig. Enerzijds was het een evaluatie van het doorlopen proces, om te kijken welke effecten het heeft gehad. Tegelijkertijd was het gesprek ook bedoeld om vooruit te kijken, om de vraag te beantwoorden hoe een dergelijk proces de volgende keer ander, beter en efficiënter ingestoken zou kunnen worden.

De eerste indruk na de sessies

De ondernemers hadden van tevoren geen duidelijke verwachtingen van de sessies. Ze wisten dat deze sessies over hun bedrijf zouden gaan en gingen er heel open in. Ze zijn heel enthousiast en vol ideeën uit de sessies gekomen. Waarschijnlijk juist doordat ze er zo open in gingen, konden ze er mogelijk zoveel uithalen. Tijdens de sessies hebben zij veel nieuwe ideeën gekregen, kritiek ontvangen op bestaande ideeën en er werden nieuwe vragen gesteld die ze aan het denken hebben gezet.

Concrete resultaten uit de sessies

Ondanks het enthousiasme dat ze overhielden aan de sessies en het feit dat ze op allerlei manieren aan het denken zijn gezet over hun bedrijf, vinden ze het moeilijk om aan te geven welke concrete resultaten er uit de sessies zijn voortgekomen. Ze hebben een behoorlijk aantal zaken opgepakt en veranderd, maar ze kunnen van veel dingen niet aangeven of dit een direct gevolg is van de sessies. De sessie zijn in de loop der tijd namelijk onderdeel geworden van het totale denkproces. Ideeën die uit de sessie voortkomen, worden makkelijk geïntegreerd met dingen die je al weet, of met ideeën die je na de sessies tegenkomt. Al met al, zo geven de ondernemers aan, hebben de sessies een belangrijke bijdrage geleverd. Maar tegelijkertijd is er heel weinig dat in zijn totaliteit overeind blijft, en dat je letterlijk uit kunt voeren.

Toch zijn er wel een aantal veranderingen in plannen en handelen te constateren die duidelijk (mede) voortkomen uit de creatieve sessies en de ontwerpessie.

- De ondernemers waren erg enthousiast over het idee van het hygiënefeest. Ze willen dit op een andere manier vormgeven dan hoe het tijdens de sessie over diergezondheid gevisualiseerd is, maar ze willen op hun bedrijf absoluut een beleving maken van handen wassen.
- Tijdens de sessies zijn verschillende ideeën geopperd om bezoekers iets te leren over de risico's, maar ook over de positieve kanten van contact met dieren. Daarbij werd het educatieve vaak geïntegreerd met andere activiteiten, zodat het niet belerend over zou komen. Ook dit idee willen de ondernemers meenemen in hun bedrijfsplan. Ze zijn er nog niet uit hoe ze dit gaan doen.
- Een punt dat ze heel concreet tot uitvoering willen brengen is het splitsen van het bedrijf door het onder twee verschillende huisnummers te laten vallen. Als het bedrijf dan gesloten moet worden voor bezoekers gaat dat per huisnummer en kan de helft van het bedrijf mogelijk open blijven.
- Meer in het algemeen zijn de ondernemers aan het denken gezet over het idee dat het bedrijf in de toekomst mogelijk een keer op slot moet; vanwege een dierziekte of een andere reden. Vragen die hen na de sessies bezig zijn gaan houden zijn: hoe ga je in geval van bedrijfssluiting verder met je bedrijf? En hoe blijf je in dat geval in contact met je klanten?

- Mede door alle nieuwe vragen en nieuwe ideeën zijn de ondernemers zich gaan beseffen dat hun mogelijkheden en hun interesseveld breder zijn dan ze aanvankelijk dachten. Mede daardoor hebben ze een veel bredere vergunningsaanvraag gedaan dan dat ze oorspronkelijk van plan waren.

Het enige minpuntje dat de ondernemers tijdens de evaluatie noemen is dat een aantal problemen die besproken zijn inmiddels niet meer opgaan. De wereld is dynamisch en verandert. Wanneer je toe bent aan realisatie zijn niet alle oplossingen nog van belang.

Voorwaarden voor succes

Voor de ondernemers is de conclusie dat de sessies zeker zinvol zijn geweest. Op de vraag wat zij achteraf liever anders hadden gezien konden zij geen antwoord geven. Het proces en de inhoud hebben beide op een positieve manier bijgedragen aan de resultaten. Zij konden daar geen verbeterpunten in ontdekken. Wel gaven zij tijdens de evaluatie verschillende punten aan die zij als essentieel hebben ervaren.

- Een goede procesbegeleider die zorgt voor een beschermde en open sfeer. Wanneer daaraan voldaan wordt, hebben de deelnemers het gevoel dat in principe alles geroepen kan worden. In combinatie met het 'losmaken' van het denken mondt dit uit in een grote hoeveelheid creatieve ideeën. Tegelijkertijd kan een goede procesfacilitator zorgen dat het geen rommel wordt.
- Je hebt balans nodig in de groep van deelnemers. Aan de ene kant heb je creatieve mensen nodig die ver af staan van de besproken problematiek. Juist deze mensen maken optimaal gebruik van de ruimte die er is en komen met de meest creatieve oplossingen. Tegelijkertijd moet er in de groep voldoende kennis aanwezig zijn: mensen die juist wel verstand van zaken hebben. Hierdoor kan een goede discussie ontstaan om de ideeën weer te verbinden met de werkelijkheid.
- Wanneer je sessies als deze organiseert rondom een specifiek (soort) bedrijf, dan is het van groot belang dat de sessies ook op dit (soort) bedrijf plaatsvinden. Door de locatie komen mensen sneller in de sfeer van het bedrijf en ontstaan meer waardevolle ideeën.
- De tekenaars leveren een belangrijke bijdrage aan het totale proces. Doordat ideeën en (deel)ontwerpen gevisualiseerd worden, ontstaat nog weer een andere blik op de besproken thema's die op hun beurt weer een trigger kunnen zijn voor nog meer nieuwe ideeën. Ook blijven ideeën beter hangen en helpen de tekeningen om nieuwe ideeën met buitenstaanders te bespreken.

Literatuur

Cooten, A. et al, 1997. Atlas van het vernieuwend platteland. Misset Uitgeverij bv, Doetinchem. ISBN 9054390476.

Hassink, J. et al., 2007. *Meerwaarde* landbouw en zorg. Wageningen UR – PRI, 2007.

Janssen, A. et al, 2010. Ontmoetingen tussen praktijk en beleid in de multifunctionele landbouw. Wageningen UR – PPO, rapport 312. Maart 2010.

Kempenaar, A. et al., 2009. Multifunctionele landbouw en landschap. Onderzoek naar de invloed van multifunctionele landbouw op het landschap, nu en in de toekomst. Alterra-rapport 1937. Wageningen UR – Alterra.

Klieverink, M. en G. Migchels, 2006. Top-10 belemmeringen in wetgeving ruimtelijke ordening voor multifunctionele landbouw... maar ook slimme manieren om er mee om te gaan!. Wageningen UR – PPO en ASG, april 2006.

Veeneklaas, F. et al, 2006. Verrommeling in Nederland. Wettelijke onderzoekstaken (WOT) Natuur & Milieu Wageningen, mei 2006, rapport 6.

Vijn, M. et al, 2010. Stoppen of extensiveren van de agrarische tak op een multifunctioneel bedrijf. Wageningen UR – PPO, april 2010. PPO publicatienummer 391.

Websites

www.agrarischekinderopvang.nl

www.clm.nl

www.landbouwenzorg.nl

www.landregels.nl

www.multifunctionelelandbouw.nl

www.skon.nl/node/160

www.soland.be/onderwijs/bs0.aspx

www.waardewerken.nl

Bijlage 1 Geraadpleegde personen t.b.v. knelpuntenanalyse

Naam	Bedrijf/organisatie
Arjan Dekking	Wageningen UR, PPO
Tanja Emonts	Kenniscentrum Recreatie
Anton Ijsseldijk	Verenigde Agrarische Kinderopvang
André Jellema	Provincie Zuid-Holland
Harry Kager	LTO
Petra de Kort	Gemeente Haarlemmermeer
Bart Jan Krouwel	Stichting Verenigde Zorgboeren
Henk Kusters	ZLTO
Lisette Louwman-Soeters	Gemeente Zwijndrecht
Hanneke Meester	Projecten LTO Noord
Arjan Monteny	Taskforce Multifunctionele Landbouw
Derk Pullen	LTO Noord Advies
Wim van Rijn	Boerderij 't Geertje
Anneke Sellis	Ministerie van EL&I
Evelien Schreurs	Stichting Boerderijschool
Han Swienink	LTO Noord Advies
Willem Treep	Willem & Drees
Hanna van Vonderen	Provincie Overijssel
Helmer Wieringa	Land&Co

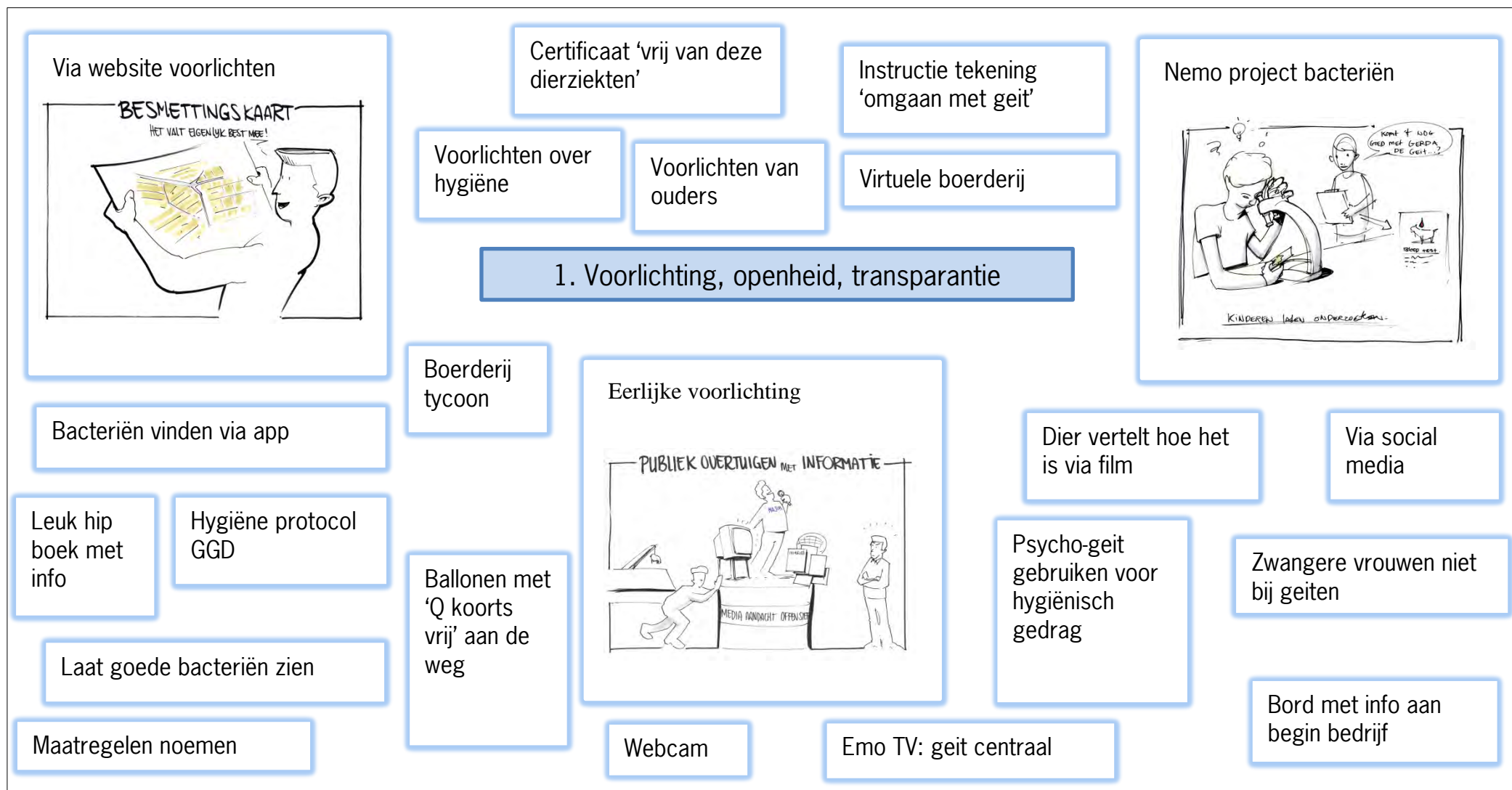
Bijlage 2 Deelnemers creatieve- en ontwerp sessies

Naam	Functie	Creatieve sessie 1 juni 2011	Creatieve sessie 22 juni 2011	Ontwerpsessie 1 juli 2011
Anne Kloek	Ondernemer mfl bedrijf	x	x	
Rick van Rhijn	Ondernemer mfl bedrijf	x	x	x
Steven van der Zee	Ondernemer mfl bedrijf	x		
Willy Verwey	Ondernemer mfl bedrijf	x	x	
Ton Verbeek	Ondernemer mfl bedrijf			x
Astrid Willems	Kunstenaar	x	x	
René Zanderink	Journalist, vader	x		
Linlin van Lonkhuyzen	Websitebouwer, moeder	x	x	
Marianne van der Heijden	ZLTO	x		
Wim Hauptmeijer	Adviseur		x	
Gerard Kolkman	Beleidsmedewerker ministerie van EL&I		x	
Jules Gosselink	Onderzoeker Livestock Research	x		
Jeroen Hobo	Industrieel ontwerper		x	
Jikke van Loon	Kunstenaar		x	
Jasper Ruth	Architect		x	x
Peter Heijmen	Architect		x	
Gerdien Kleijer	Dierenarts, docente	x		
Arjan Monteny	Kennismakelaar Taskforce MFL		x	x
Andries Visser	Onderzoeker, PPO	x	x	x
Bram Bos	Onderzoeker, Livestock Research	x	x	x
Gerard Migchels	Onderzoeker, Livestock Research			x
Daniël de Jong	Onderzoeker, PPO	x	x	
Jefta Bade	Tekenaar bij JAM	x	x	
Jelle van der Vegt	Stagiar bij JAM	x	x	x

Bijlage 3 Deelnemers bijeenkomst multifunctionele ondernemers d.d. 4 juli 2011

Naam	Bedrijf
Piet van IJzendoorn	De Zonnehoeve, Zeewolde
Attsje de Vries	Moai Seldsum, Oenkerk
Wilco de Zeeuw	Hoeve Kraaiveld, Woudrichem
Arris Hardeman	De Eekhoeve, Veenendaal
Irene van der Voort	De Grote Voort, Lunteren
Lenie Bakker	Recreatieboerderij Slachtehiem, Lollum - Arum
Jan van Esch	Kinderopvang Tierelier, Tilburg
Marie Voskuilen	Leusden
Arie Hoogendoorn	De Boerinn, Kamerik
Jan Strous	Lemmenhof, Ell
Nico van Olst	Landwinkel De Woerdt, Ressen
Marga Mooren	Wei4all, Rijpwetering
Rinus van 't Westeinde	Nisse
Jan van de Broek	Boerderij 't Schop, Hilvarenbeek
Gerard Migchels	Wageningen UR
Daniël de Jong	Wageningen UR
Andries Visser	Wageningen UR
Judith Poelarends	Wageningen UR
Arjan Monteny	Taskforce multifunctionele landbouw
René Scheepers	Procesbegeleiding

Bijlage 4 Uitkomsten creatieve workshop: Voorkomen dat bezoekers ziek worden

Diergedeelte kunnen scheiden van winkel en restaurant

Stallen die open en dicht kunnen

Zieke dieren dependance

Vluchtzone voor de geit

2. Scheiden van risicovolle dieren / periodes (wanden, aparte ruimtes, etc.)

Risico dieren achter voelwand

Loopbrug hoogte verschil mens en dier

Aparte aflammerstal

Lammeren na twee weken contact met kinderen

Gesloten mestopslag

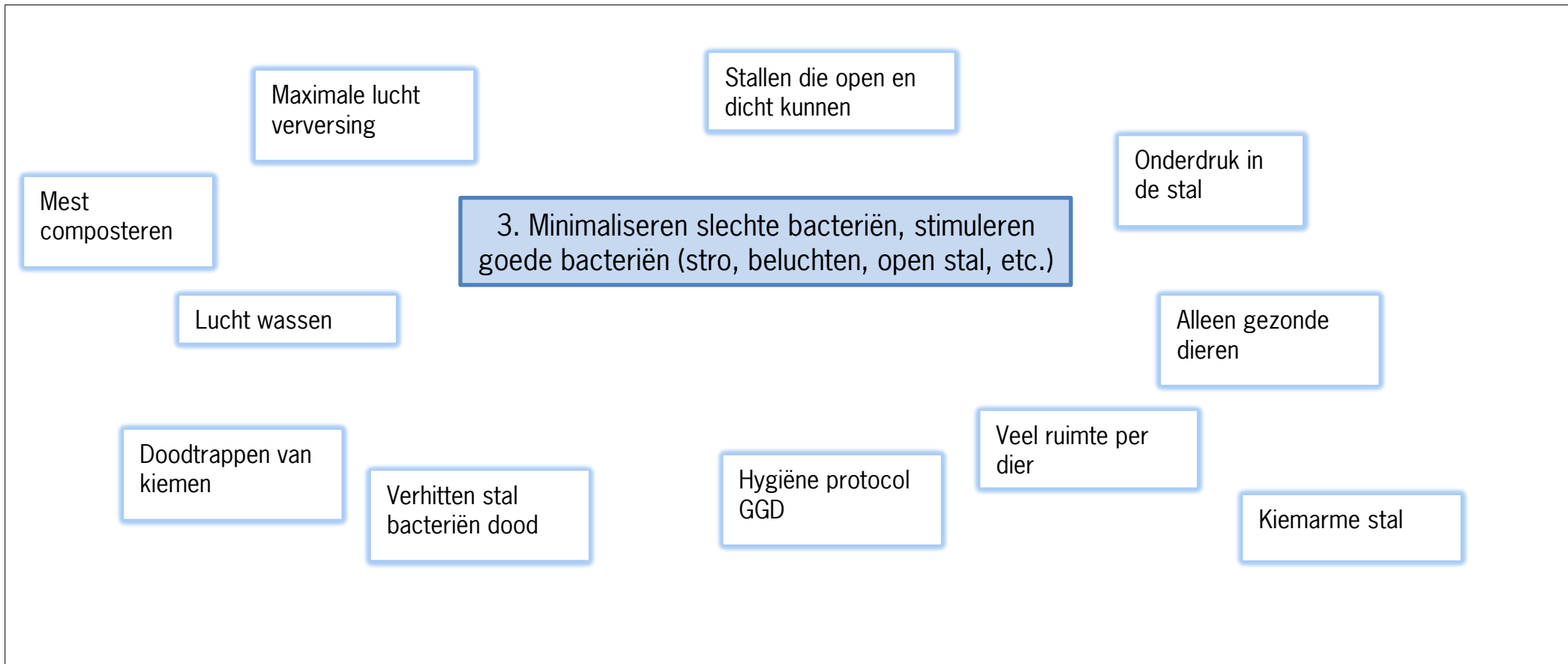
Gebouwen voor dieren apart

Niet eten/drinken in de stal

Dieren achter glas

Dieren naar een andere locatie bij uitbraak

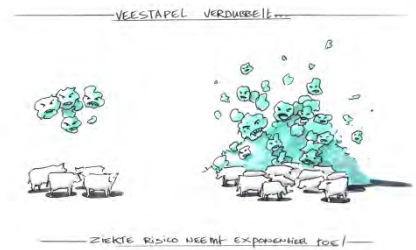
Speeltuin als alternatief

Veel ruimte per dier

4. Geen grote concentraties aan dieren
(ziektedruk neemt toe met aantal dieren)

Veel kleine koppels op bedrijf

Bezoekers inpakken

Weerstandsmeter en protocol

Pretdouche na bezoek

Hygiëne protocol GGD

Mestafzuig-robot

Vormgeving wasplek afstemmen op boerderij

5. Maak hygiëne onderdeel van de activiteiten, een onderdeel van de beleving (wasstraat voor kinderen)

Was en klim toestel

Bedrijfskleding, laarzen

Aantrekkelijke wasplek, met glitterzeep

Voldoende wasplekken

Pratende desinfectie geit

Contact met dieren is desinfectie

Geiten in bal

Wasplek op goede locatie Dieren - eten

Goede
bacteriën voor
dieren en
bezoekers

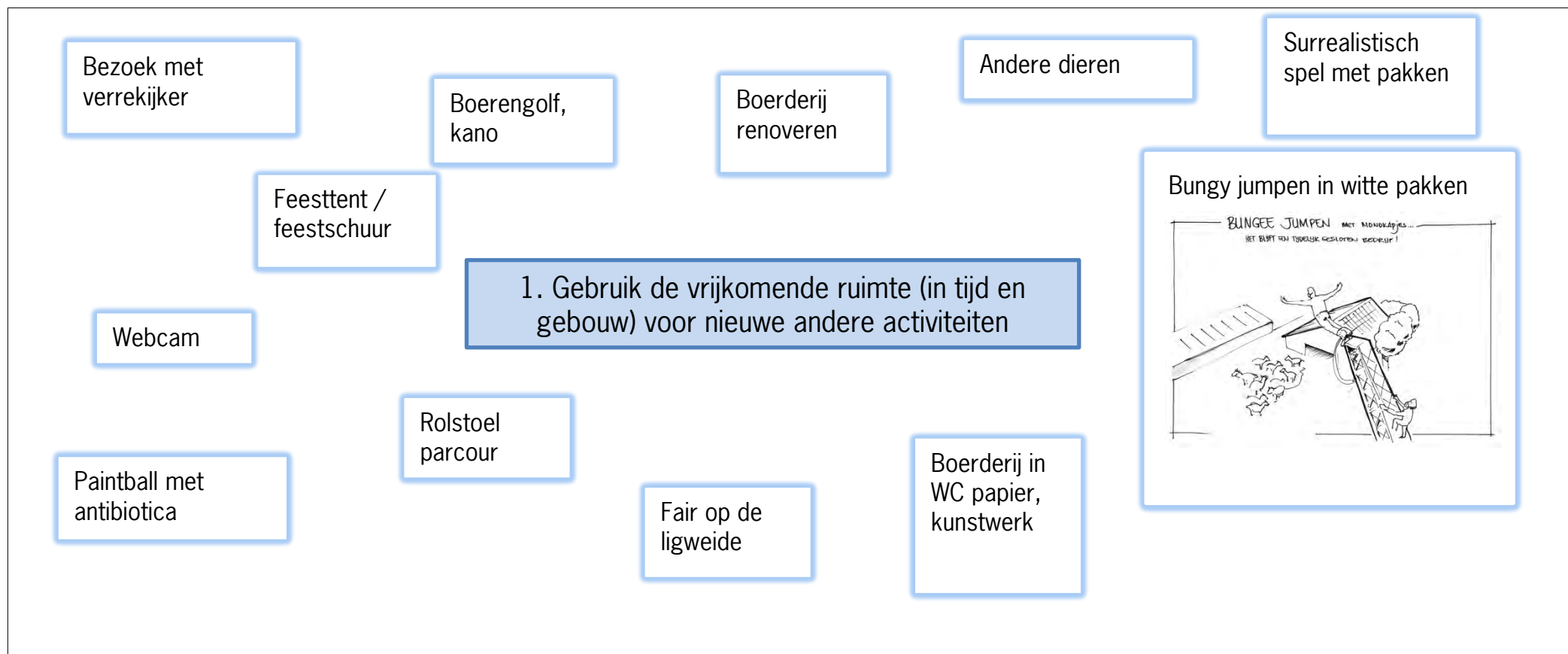
6. Zorg voor meer weerstand bij bezoekers

Probiotica
douche in de
stal

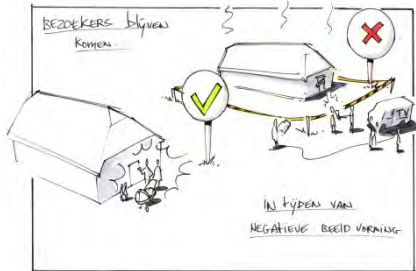
Weerstand
shot

Bijlage 5 Uitkomsten creatieve workshop: Mogelijke bedrijfssluiting

Andere locaties bij
bedrijfssluiting

Partyboot

Webshop

Boodschap
bezorg
service

2. Zorg dat je alternatieve verkoop- /
activiteitenlocaties hebt, je netwerk hierin moet
je al hebben, locaties zo beschikbaar

Uitvouwbare stal
/ tent

SRV wagen

Feesttent /
feestschuur

Naar de markt
met je producten

Drijvende
locatie boot
als bedrijf

Crowd
funding

3. Calculeer in je ondernemingsplan eens per vijf jaar twee maanden ruimte (financieel, arbeid, etc.)

Risicofonds
oprichten

Publiciteit via
magazines
doelgroep

Leuk hip
boek met
info

4. Zorg dat je communicatie volledig klaar is voor bedrijfssluiting:
- Je publiek moet het al weten / kennen wil je ze kunnen bereiken
- Zorg voor aantrekkelijk materiaal uit de periode die je nog open was die je kunt benutten

Via social
media

Via website
voorlichten

Tour om
gesloten
bedrijf

5. Maak handel / omzet van deze kans: MKZ
box, communicatie

Personeel
detacheren

Alliantie met
andere bedrijven

6. Zorg voor een alternatief personeelsplan
(contacten, vervangend werk collega's over en
weer)

Sparen voor
producten na
sluiting

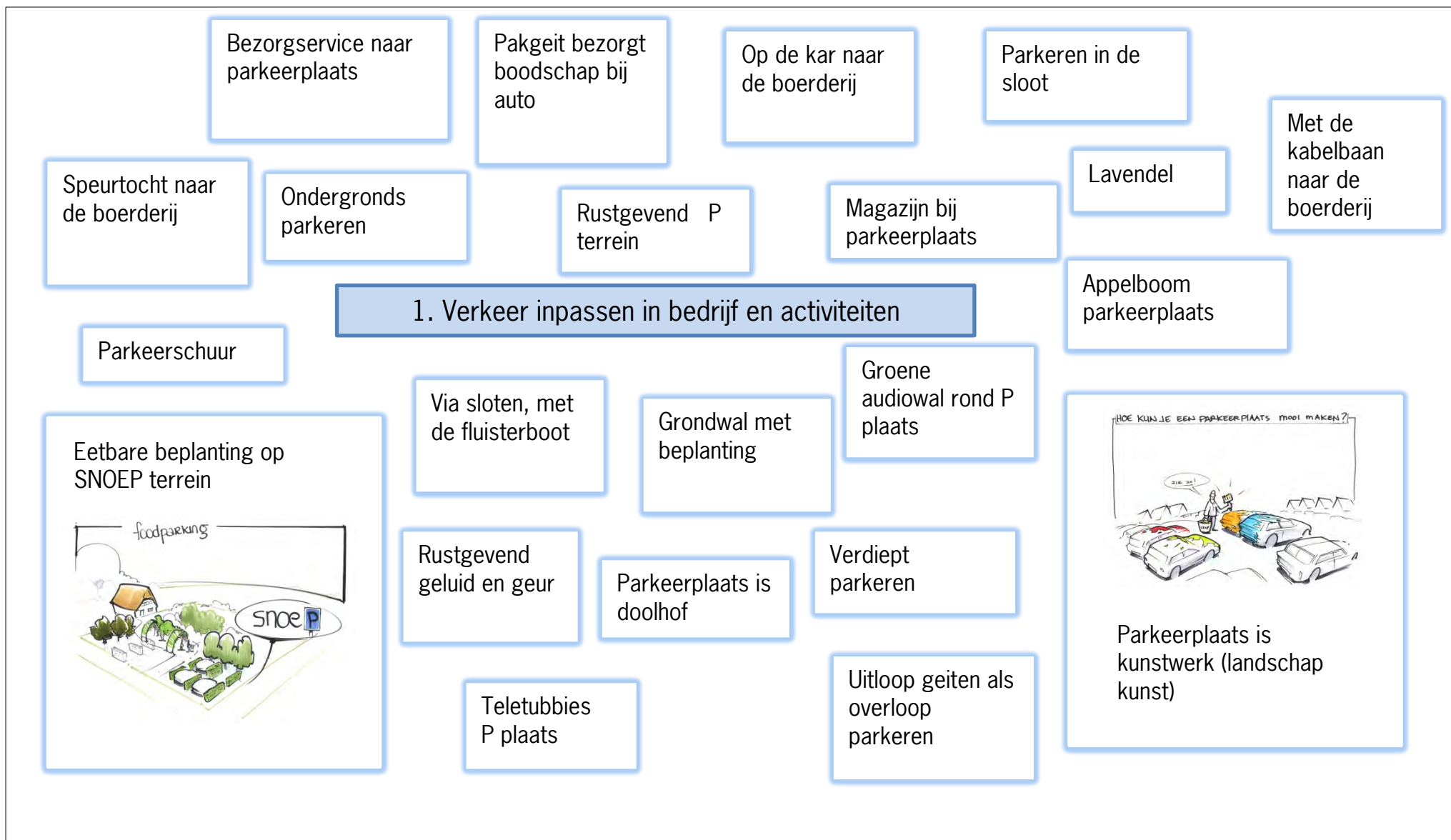
Een gedeelte met
dieren en een
gedeelte met
bezoekers

7. Scheiden functies op bedrijf (juridisch,
ruimtelijk)

Natuurlijke barrière
als afscheiding

Op papier ook twee
bedrijven of twee
bedrijfsdelen

Bijlage 6 Uitkomsten creatieve workshop: Verkeer

Laten weten dat het DRUK wordt met SMS

Buurthuis op boerderij

Korting in winkel voor buren

Aandelen aanbieden

Buurman als P-wachter

Zwembad op megastal

2. Omgeving mee laten profiteren van je plannen

Stal met zonnepanelen

Buren als werknemer of ondernemer gebruiken

Uitkopen

Sociale veiligheid door veel mensen

Zorgtaken voor buren door boerderij

Snelle route met pasjes

Voorzieningen voor buren; geldautomaat, kinderopvang

Voor piekperiode tentfeest voor buurt

Geluidsisolatie voor buren

Parkeerplaats bij buren huren

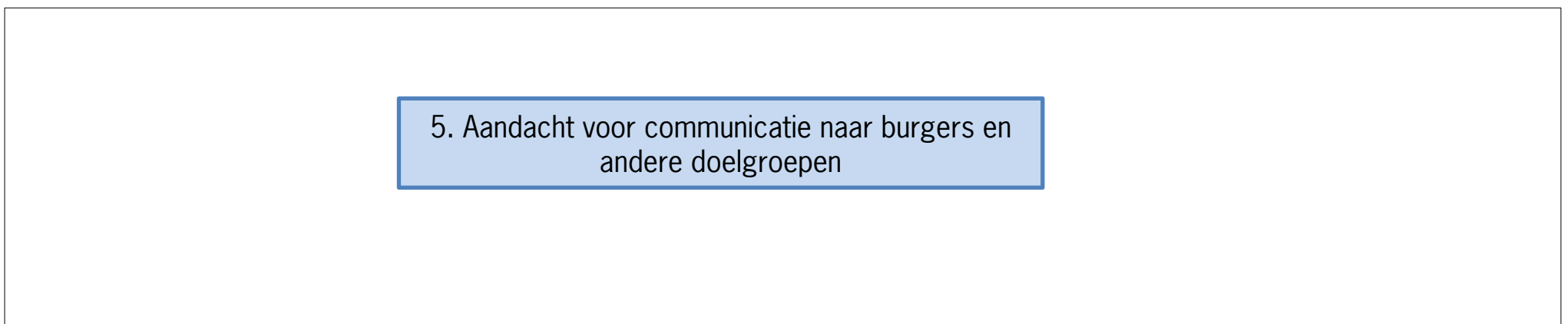
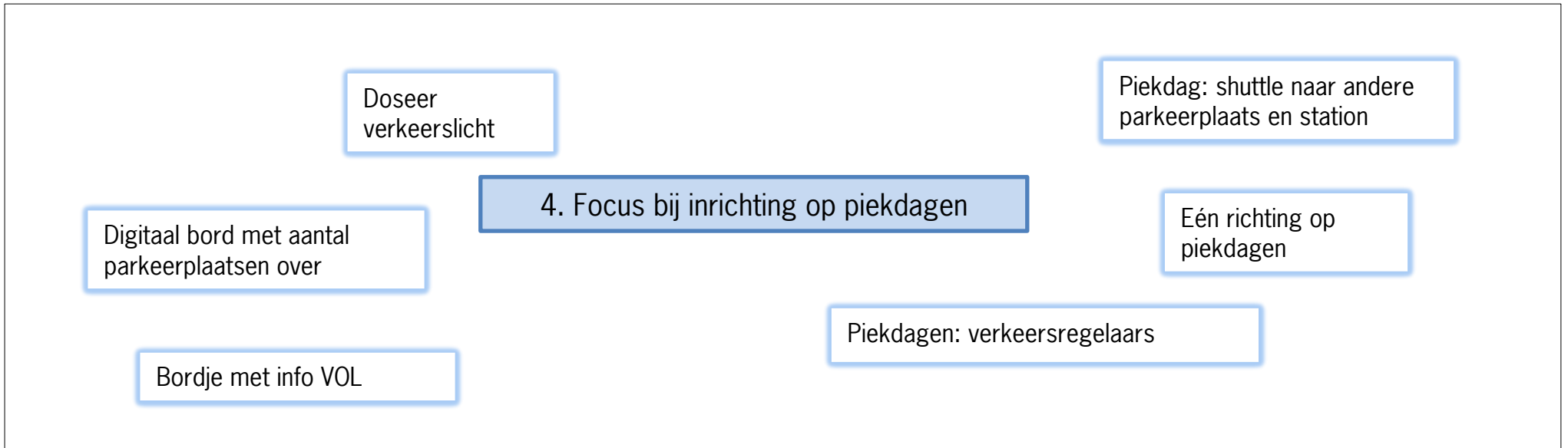
Piekdagen buren inzetten

Drie weken dicht per
jaar

3. Spreiding van verkeersstromen (in tijd en locatie)

Korting in de winkel op bepaalde
tijden

Mensen gericht
uitnodigen

Fietsroutes naar de boerderij met licht

Via sloten, met de fluisterboot

Met de kabelbaan naar de boerderij

Fietstocht arrangement

Fietstaxi, paard en wagen

Bakfietsen parkeerplaats

Speurtocht naar de boerderij

Opstapleuk schaatsen

Bonuspunten voor zonder auto

6. Stimuleer andere vormen van vervoer

Verhuur Ebike en Escooter

Overdekte parkeerplaats voor fietsen

Gescheiden wegen auto, fiets, trekker

Piekdag: shuttle naar andere parkeerplaats en station

Oplaadpunt Ebike en Escooter

Geiten secway

Speciale fietsendag

Op de kar naar de boerderij

Fietsenmaker op de boerderij

Tele-transportatie

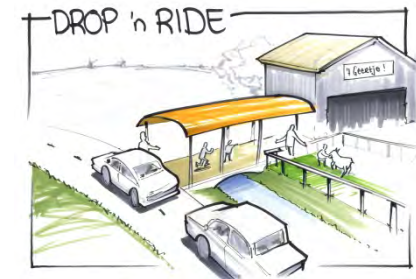
Parkeerplaats bij burenhuren

Pakgeit bezorgt boodschap bij auto

Uitstapplaats kinderen

Magazijn bij parkeerplaats

Streekconcept: beleef de regio

7. Verplaatsen van functies (bijvoorbeeld parkeren en brengen scheiden)

Stimuleer elders parkeren

Bezorgservice naar parkeerplaats

Lammeren op meer P locaties

Dependance aan afrit snelweg

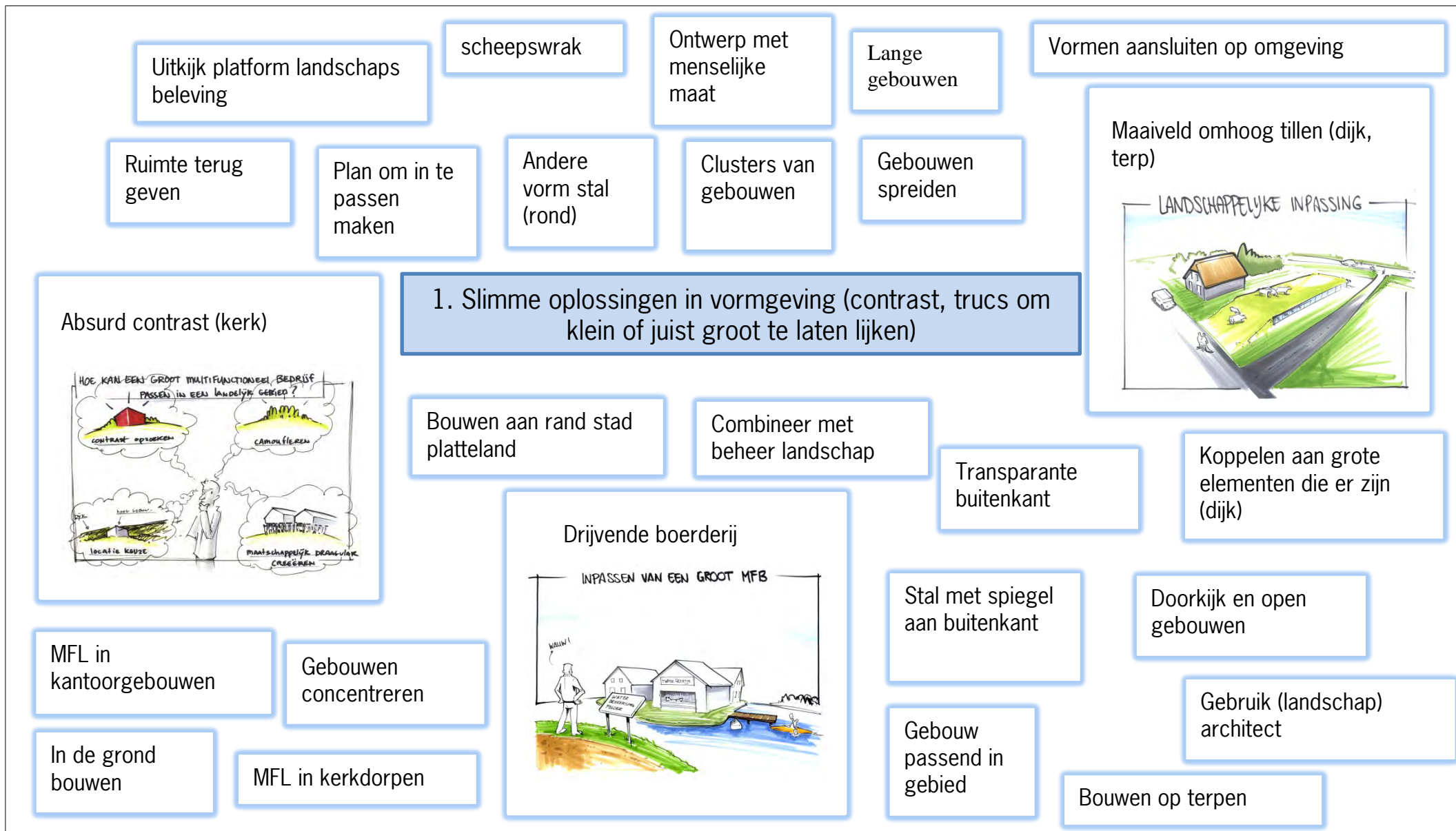
Parkeren op afstand, route naar bedrijf is beleving

Boodschap kar naar P elders

Piekdag: shuttle naar andere parkeerplaats en station

Bijlage 7 Uitkomsten creatieve workshop: Landschappelijke inpassing

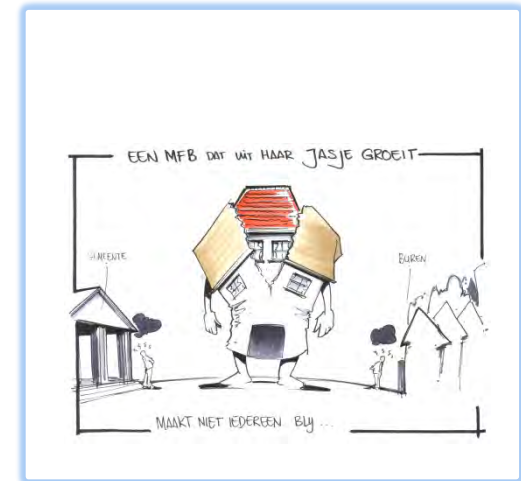
Certificaat voor MFL

Zwartlijst van gemeenten

Show best practices

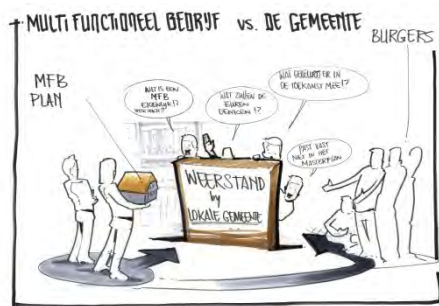
City marketing voor MFL

2. Communiceer over inhoud en noodzaak van gebouw(en)

Witlijst van gemeenten

Proactieve lobby MFL

Rijksadviseur voor multifunctionele gebouwen

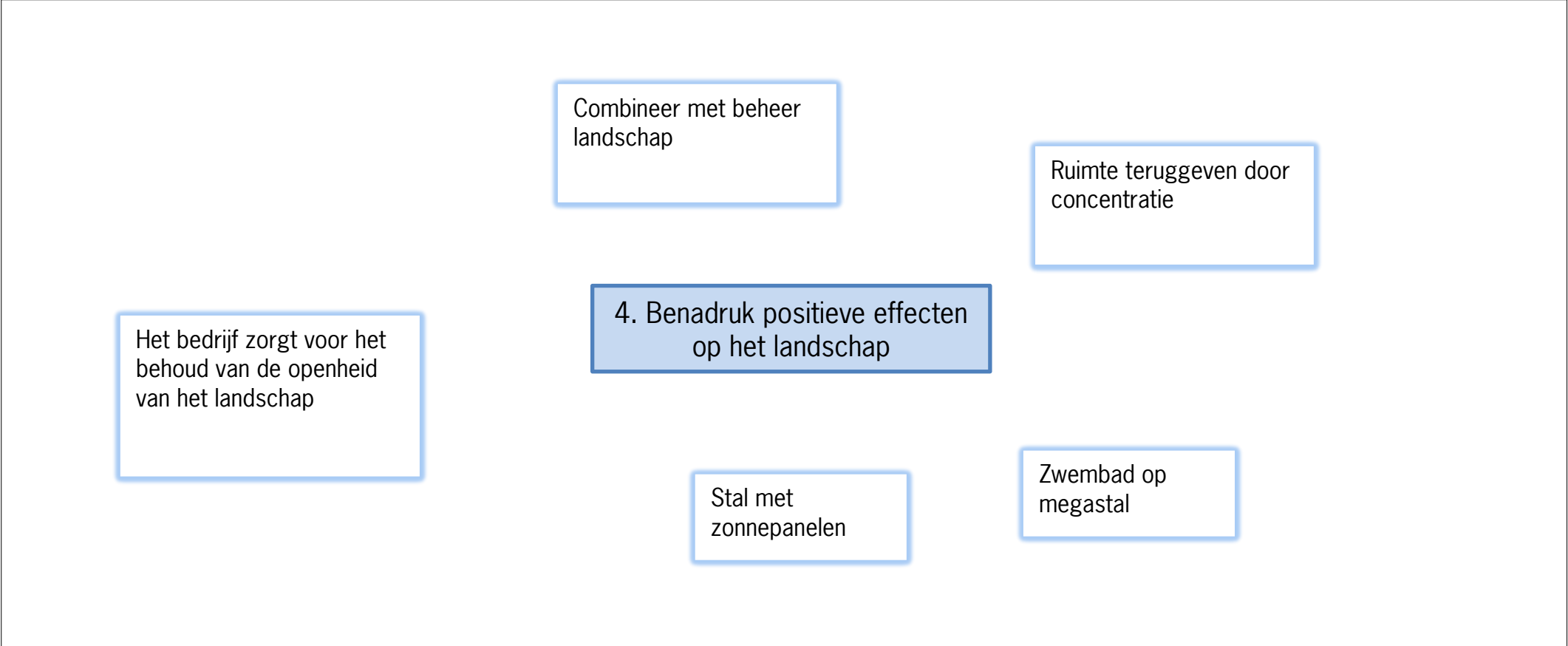
'GEERTJE AWARD' voor multifunctionele gebouwen

Definitie MFL | hoeveel agrarisch is nodig

Compenseer
uitzicht dat
verdwijnt

Organische groei MFL
bedrijf en directe
omgeving/inpassing

3. Speel met de fasering, niet
alles tegelijk

Opsplitsen
massa's
gebouw

Clusters van
gebouwen

Ontwerp met
menselijke maat

5. Maak veel kleine gebouwen in
plaats van één groot gebouw

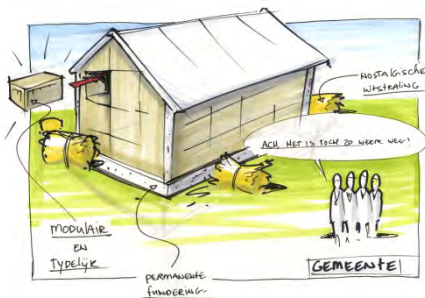
Gebouwen
spreiden

Doorkijk en
open
gebouwen

Meerdere locaties in
plaats van één

Tijdelijk bouwen

Partyboot

Uitklapbare gebouwen

Alle gebouwen verplaatsbaar

6. Flexibele of tijdelijke bebouwing, maak de ruimte verplaatsbaar

Uitvouwbare stal / tent

Modulair bouwen

SRV wagen

Drijvende locatie boot als bedrijf

Drijvende boerderij

Opsplitsen
massa's
gebouw

Clusters van
gebouwen

Ontwerp met
menselijke maat

5. Maak veel kleine gebouwen in
plaats van één groot gebouw

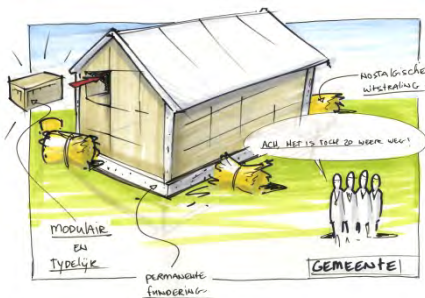
Gebouwen
spreiden

Doorkijk en
open
gebouwen

Meerdere locaties in
plaats van één

Tijdelijk bouwen

Partyboot

Uitklapbare gebouwen

Alle gebouwen verplaatsbaar

6. Flexibele of tijdelijke bebouwing, maak de ruimte verplaatsbaar

Uitvouwbare stal / tent

Modulair bouwen

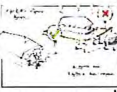

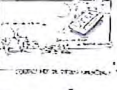

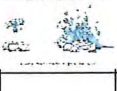
SRV wagen

Drijvende locatie boot als bedrijf

Drijvende boerderij

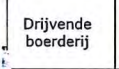

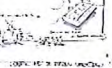

Bijlage 8 Oplossingendiagram ontwerpbaar

Oplossingen met ontwerpconsequenties	Oplossing 1	Oplossing 2	Oplossing 3	Oplossing 4	Oplossing 5	Oplossing 6	Oplossing 7	Oplossing 8	Oplossing 9
(Hoe zorg je ervoor dat je veel bezoekers kan ontvangen) ROUTE NAAR BEDRIJF AUTO		Uitstaptele kinderen + veiligheid - P plaatsen		Bezorg service naar P plaats		Pakgeit bezorg boodschap bij auto	Magazijn bij P plaats (IKEA)	Gescheiden wegen auto fiets trekker	
ALTERNATIEF VERVOER		Bakfiets parkeerplaats	Overdekte P voor fietsen		Oplaadpunt Ebike en Escooter	Verhuur Ebike en Escooter	Piekdag - shuttle naar ander P en station	Speurtocht naar de boerderij	
PARKEERTERRAIN VORMGEVING		Parkeerplaats is kunstwerk (landschap kunst)	Parkeerplaats is doolhof			Eetbare beplanting op SNOEP terrein	Grondwal met beplanting	Appelboom parkeerplaats	
PARKEERTERRAIN LOCATIE EN INFORMATIE				Parkeren in de sloot		Uitloop (geiten) als overloop P		Ondergrond parkeren	Verdiept parkeren
BUREN		Zorgtaken voor burenen door boerderij		Voorziening voor burenen, geldautomaat kinderopvang	Buurthuis op boerderij			Korting in winkel voor burenen	
(Hoe past een groot MFL bedrijf in het landschap) VORMGEVING		Absurd contrast (kerk)	Clusters van gebouwen		Drijvende boerderij		Tijdelijk bouwen	Uitklapbare gebouwen	Modulair bouwen
LOCATIE NIEUWE GEBOUWEN					Alle gebouwen verplaatsbaar			In de grond bouwen	
INPASSEN GEBOUWEN	Opsplitsen massa's gebouw	Ruimte terug geven	Gebouwen concentreren	Gebouwen spreiden	Meerdere locaties ipv 1			Doorkijk en open gebouwen	
(Bezoeker ontvangen en risico van dierziekten) ALTERNATIEVE LOCATIE		Ander locatie bij bedrijfs sluiting	Feesttent feestschuur	Partyboot		Naar de markt met je producten	Fair op de ligweide	Tour om gesloten bedrijf	Boodschap bezorg service
HYGIËNE	Was en klim toestel	Pratende desinfectie geit			Aantrekkelijke wasplek glitterzeep	Wasplek op goede locatie dieren - eten	Voldoende wasplekken		Vormgeving afstemmen op boerderij
INRICHTING STAL	Aparte aflammerstal	Na 2 weken lammeren contact met kinderen		Stallen die dicht en open kunnen		Zieke dieren dependance	Risico dieren achter veulwand		Vluchtzone voor de geit
INRICHTING BEDRIJF	Speeltuinen als alternatief					Veel kleine koppels op bedrijf		Gesloten mestopslag	
COMMUNICATIE	Bord met info aan begin bedrijf	Ballonnen met Q-koorts vrij aan de weg		Zwangere vrouwen niet bij geiten					

Oplossingendiagram ontwerpbaar | Ontwerpatelier Toekomstbestendig Multifunctioneel Bedrijf | 1 juli 2011

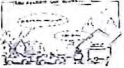

Info & contact
Andries Vossen - Praktijkonderzoek Plant & Omgeving van Wageningen UR
T. 0320 291 347
E. andries.vossen@wur.nl

Het project 'ontwerpen toekomstbestendig multifunctioneel bedrijf' is onderdeel van het beleidskader van het onderzoekprogramma 'Landbouw en zijn maatschappelijke omgeving'. Het project wordt gefinancierd door het ministerie van EL&I en uitgevoerd door de onderzoekers Praktijkonderzoek Plant & Omgeving en Livestock Research van Wageningen UR.

Oplossing 5	Oplossing 6	Oplossing 7	Oplossing 8	Oplossing 9	Oplossing 10	Oplossing 11	Oplossing 12	Oplossing 14	Oplossing 15	Oplossing 16
	Pakgeit bezorg boodschap bij auto	Magazijn bij P plaats (IKEA)	Gescheiden wegen auto fiets trekker						Doseer verkeerslicht	Digitaal bord met hoeveel P plaatsen over
	Verhuur Ebike en E-scooter	Piekdag - shuttle naar ander P en station	Speurtocht naar de boerderij		Parkeren op afstand, route naar bedrijf is beleving	Op de kar naar de boerderij	Met kabelbaan naar boerderij		Fietsroutes naar boerderij met licht	Via sloten (fluissterboot)
	Eetbare beplanting op SNOEP terrein	Grondwal met beplanting	Appelboom parkeerplaats							
	Uitloop (geiten) als overloop P		Ondergrond parkeren	Verdiept parkeren	Parkeer schuur	Bordje met info VOL		Betaald parkeren slagboom		
	Buurthuis op boerderij		Korting in winkel voor burenen		P plaats bij burenen huren					
	Drijvende boerderij	Tijdelijk bouwen	Uitklapbare gebouwen	Modulair bouwen		Andere vorm stal (rond)	Transparante buitenkant	Stal met spiegel aan buitenkant		Lange gebouwen
	Alle gebouwen verplaatsbaar		In de grond bouwen		Uitkijk platform landschap beleving		Zwembad op megastal		Stal met zonne panelen	
	Meerdere locaties ipv 1		Doorkijk en open gebouwen			Maaiveld omhoog tillen (dijk, terp)	Koppelen aan grote elementen die er zijn (dijk)	Bouwen op terpen		
	Naar de markt met je producten	Fair op de ligweide	Tour om gesloten bedrijf	Boodschap bezorg service	Webshop		Drijvende locatie boot als bedrijf	SRV wagen		Uitvouwbare stal/tent
	Aantrekkelijke wasplek glitterzeep	Wasplek op goede locatie dieren - eten	Voldoende wasplekken		Vormgeving afstemmen op boerderij		Pretdouche na bezoek	Probiotica douche in de stal	Mestafzuig robot	
	Zieke dieren dependance	Risico dieren achter veulwand		Vluchtzone voor de geit	Dieren achter glas	Niet eten/drinken in stal	Loopbrug hoogte verschil mens en dier		Lucht wassen	Veel ruimte per dier
	Veel kleine koppels op bedrijf		Gesloten mestopslag		Diergedeelte kunnen scheiden van winkel en restaurant	Gebouwen voor dieren apart		Dieren naar een andere locatie bij uitbraak		

unctioneel Bedrijf | 1 juli 2011

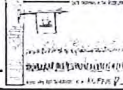

Bijlage 9 Oplossingendiagram minder ontwerpbaar

Oplossingen zonder of met kleine ontwerpconsequenties	Oplossing 1	Oplossing 2	Oplossing 3	Oplossing 4	Oplossing 5	Oplossing 6	Oplossing 7	Oplossing 8	Oplossing 9
(Hoe zorg je ervoor dat je veel bezoekers kan ontvangen) ROUTE NAAR BEDRIJF AUTO	Stimuleren elders parkeren		Geluidstille auto's	Inklapbare auto's		Via sloten			
ALTERNATIEF VERVOER	Speciale fietsendag	Fietsenmaker op boerderij	Fietstocht arrangement			Fietstaxi, paard en wagen	Bonuspunten voor zonder auto		Geiten secway
PARKEERTERRAIN VORMGEVING	Rustgevend P terrein			Groene audiowal rond P plaats	Rustgevend geluid en geur	Lavendel			Telletubies P plaats
PARKEERTERRAIN LOCATIE EN INFORMATIE	P betalen voor landschaps fonds		Opstaptelek schaatsen		Lammeren op meer P locaties	Dependance aan afrit snelweg		Boodschap kar naar P elders	
BUREN	Uitkopen	Geluids Isolatie voor burelen		Sociale veiligheid door veel mensen	Snelle route met pasje		Laten weten dat het DRUK wordt - SMS		Voor piekperiode tentfeest voor buurt
OVERIG	Streek concept	Korting in winkel op bepaalde tijden	3 weken dicht per jaar		Mensen gericht uitnodigen		Piekdagen verkeers regelaars	1 richting op piekdagen	
(Hoe past een groot MFL bedrijf in het landschap) VORMGEVING		Gebruik architect			Vormen aansluiten op omgeving	Ontwerp met menselijke maat			
LOCATIE NIEUWE GEBOUWEN INPASSEN GEBOUWEN	Gebouw passend in gebied			MFL in kerkdorpen			Gebruik landschap architect	Plan om in te passen maken	
COMMUNICATIE	Rijksadviseur voor MFL gebouwen	Show best practices	Geertje prijs voor MFL gebouwen		Compenseer uitzicht wat verdwijnt	Combineer met beheer landschap			Witlijst van gemeenten +
(Bezoeker ontvangen en risico van dierziekten) ALTERNATIEVEN	Rolstoel parcours	Bungy jumpen in witte pakken		Boerengolf, kano	Surrealistisch spel met pakken	Paintball met antibiotica	Bezoek met verrekijker		
HYGIËNE	Weerstands Meter en protocol	Placebosnoep tegen ziek worden		Weerstand Shot	Goede bacteriën voor dieren en bezoekers	Bedrijfs Kleding Laarzen	Hygiëne protocol GGD		Snoeten Poetser
INRICHTING STAL INRICHTING BEDRIJF	Verhitten stal bacteriën dood	Kiemarme stal			Onderdruk in de stal	Maximale lucht verversing			Doodtrappen van kiemen
EDUCATIE	Dier verteld hoe het is via film	Boerderij tycoon				Nemo project bacteriën		Bacteriën vinden via app	Met leskist naar scholen wanneer bedrijf dicht
COMMUNICATIE	Voorlichten over hygiëne	Psycho-geit gebruiken voor hygiënisch gedrag	Leuk hip boek met info	Laat goede bacteriën zien	Certificaat vrij van deze dierziekten	Voorlichten van ouders		Instructie tekening omgaan met geit	Virtuele boerderij
OVERIG	Consultatie bureau tussen geiten	Geit knuffelcursus	Risicofonds oprichten	Crowd funding	Boerderij in WC papier kunstwerk	Andere dieren	Boerderij renoveren	Publiciteit via magazines doelgroep	Groupon.nl aanbod

Oplossingendiagram niet of weinig ontwerpbaar | Ontwerpatelier Toekomstbestendig Multifunctioneel Bedrijf | 1 juli 2011

Info & contact
Andres Vos - Praktijkonderzoek Plant & Omgeving van Wageningen UR
T 020 291 147
E andres.vos@wur.nl

Het project 'ontwerpen toekomstbestendig multifunctioneel bedrijf' is onderdeel van het beleidsonderzoekend onderzoeksprogramma 'Landbouw in zijn maatschappelijke omgeving'. Het project wordt gefinancierd door het ministerie van EL&I en uitgevoerd door de onderdelen Praktijkonderzoek Plant & Omgeving en Livestock Research van Wageningen UR.

Oplossing 5	Oplossing 6	Oplossing 7	Oplossing 8	Oplossing 9	Oplossing 10	Oplossing 11	Oplossing 12	Oplossing 14	Oplossing 15	Oplossing 16
	Via sloten				Wildrooster en geiten op de weg	Remgeit				
	Fietstaxi, paard en wagen	Bonuspunten voor zonder auto		Geiten secway		Tele transportatie				
Rustgevend geluid en geur	Lavendel			Telletubies P plaats						
Lammeren op meer P locaties	Dependance aan afrit snelweg		Boodschap kar naar P elders							
Snelle route met pasje			Laten weten dat het DRUK wordt - SMS	Voor piekperiode tentfeest voor buurt			Piekdagen burenen inzetten	Aandelen aanbieden	Buurman als P-wachter	Buren als werknemer of ondernemer gebruiken
Mensen gericht uitnodigen		Piekdagen verkeers regelaars	1 richting op piekdagen			Webcams in stallen	Webshop			
Vormen aansluiten op omgeving	Ontwerp met menselijke maat							Scheepswrak		
		Gebruik landschap architect	Plan om in te passen maken		Bouwen aan rand stad platteland	MFL in kantoor gebouwen				
Compenseer uitzicht wat verdwijnt	Combineer met beheer landschap			Witlijst van + gemeenten	Zwartlijst van - gemeenten	City marketing voor MFL	Proactieve lobby MLF		Certificaat voor MFL	Definitie MFL hoeveel agrarisch
Surrealistisch spel met pakken	Paintball met antibiotica	Bezoek met verrekijker					Personeel detacheren	Alliantie met andere bedrijven	Sparen voor producten na sluiting	
Goede bacteriën voor dieren en bezoekers	Bedrijfs Kleding Laarzen	Hygiëne protocol GGD		Snoeten Poetser			Bezoekers inpakken	Geiten in bal		Contact met dieren is desinfectie
Onderdruk in de stal	Maximale lucht verversing			Doodtrappen van kiemen	Alleen gezonde dieren					Mest composteren
	Nemo project bacteriën		Bacteriën vinden via app	Met leskist naar scholen wanneer bedrijf dicht		Positieve effecten bacteriën				
Certificaat vrij van deze dierziekten	Voorlichten van ouders		Instructie tekening omgaan met geit	Virtuele boerderij	Webcam	Via social media	Emo TV geit centraal	Via website voorlichten	Maatregelen noemen	Eerlijke voorlichting
Boerderij in WC papier kunstwerk	Andere dieren	Boerderij renoveren	Publiciteit via magazines doelgroep	Groupon.nl aanbod	Contact met gezondheid Sector					

stendig Multifunctioneel Bedrijf | 1 juli 2011

stelsel

innovatie